

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня

вищої освіти на тему:

«УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ»

Виконала студентка II курсу, групи ФБС-М2
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа і страхування»

Сніжана ІЛИНЯК

Керівник: доцент кафедри фінансів,
кандидат економічних наук, доцент
Тетяна СОЛОДЖУК

Рецензент: доцент кафедри менеджменту та
маркетингу, кандидат економічних наук,
доцент

Світлана ШУРПА

м. Івано-Франківськ

2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	6
1.1. Концептуальні основи формування і використання фінансових ресурсів закладів освіти	6
1.2. Джерела фінансування системи освіти в Україні	14
1.1. Механізм фінансового управління фінансовими ресурсами освітніх закладів	22
Висновок до 1 розділу	30
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (на прикладі ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж»)	32
2.1. Фінансування різних рівнів освіти в Україні за рахунок бюджетних коштів у 2020 – 2023 рр.	32
2.2. Порядок формування фінансових ресурсів ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж»	41
2.3. Оцінка рівня фінансового забезпечення Калуського політехнічного коледжу у 2020 – 2023 рр.	49
Висновок до 2 розділу	56
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУСАМИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	58
3.1. Основні проблеми фінансування освітньої галузі під час війни	58
3.2. Напрями зростання якості фінансового управління в освітній сфері.	67
Висновок до 3 розділу	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Через повномасштабну війну, що почалася в Україні 24 лютого 2022 року, усі сфери економіки зазнали значних руйнувань та втрат. Однією з таких сфер, стала і сфера освіти, яка окрім основних функцій щодо навчання та виховання здобувачів освіти, надання їм професійних та загальних компетенцій, в сучасних умовах передбачає формування безпечного середовища для роботи усіх учасників освітнього процесу.

В умовах пандемії коронавірусу надавачі освітніх послуг навчилися працювати із використанням інноваційних підходів, онлайн-платформ, а також дистанційних систем навчання, проте постійні обстріли та повітряні тривоги ще більше ускладнили навчальний процес та обумовили необхідність облаштування укриттів, створення безпечних освітніх просторів та навчальних аудиторій, введення додаткових курсів в освітні програми, що у свою чергу призводить до зростання необхідних сум фінансування сфери освіти, а також потреби у залученні фінансових ресурсів з альтернативних джерел, а не лише з бюджету.

Проблематику фінансування системи освіти в Україні досліджували багато науковців, серед яких Боголіб Т.М., Воронцова А.С., Каленюк І.С., Коваль В.В., Слободянюк О.В., Яровой М.Ю., Коцовська О.С., Паламарчук Н.О., Комарова О.А., Починок Н. В., Бенько І. Д., Сисюк С. В., проте більшість розглядали окремі аспекти такого фінансування, а не увесь його механізм загалом.

Все це засвідчує виняткову актуальність теми магістерського дослідження в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають під час формування та використання фінансових ресурсів закладу освіти.

Предметом дослідження є концептуальні і методичні підходи до управління фінансовими ресурсами закладів освіти державної форми власності.

Метою роботи є дослідження теоретичних і практичних основ фінансового управління закладу освіти в складних соціально-економічних умовах.

Необхідність вирішення мети обумовило виконання наступних завдань:

- провести дослідження концептуальних основ фінансових ресурсів закладів освіти;
- виокремити джерела фінансування системи освіти в Україні;
- окреслити елементи та мету функціонування механізму фінансового управління фінансовими ресурсами освітніх закладів;
- на прикладі діяльності ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж» провести аналіз практики фінансового управління;
- виокремити основні проблеми фінансування освітньої галузі під час війни;
- обґрунтувати напрями зростання якості фінансового управління в освітній сфері.

Методичну і теоретичну базу магістерського дослідження складають наукові статті та монографії вітчизняних науковців, словниково-довідкові видання, іноземні інформаційні ресурси, що містять дослідження з питань фінансування освіти, дані сайтів про виконання бюджетів різних рівнів, звіти про стан руйнувань освітньої інфраструктури внаслідок війни, а також кошториси та фінансова звітність закладів освіти.

Методи дослідження. Для проведення дослідження систематизація наукових матеріалів здійснювалася із використанням методів наукового пізнання, а саме дедукції та індукції, що дозволило виокремити ключові складові у формулюванні поняття «фінансових ресурсів», виокремити елементи фінансового механізму освіти і показати взаємозв'язки між ними.

Статистичні методи використовувалися для проведення фінансового аналізу обсягів фінансування різних рівнів освіти, визначення тенденцій щодо фінансового забезпечення закладу освіти, а графічні – для унаочнення результатів такого аналізу

Методи кореляційного аналізу, що відображають взаємозв'язок між факторами впливу та результуючими показниками, дозволили виокремити проблеми та обґрунтувати напрями їх вирішення.

Науковою новизною дослідження є подальший розвиток наукових тверджень щодо мети функціонування фінансового механізму, а також напрямів підвищення якості управління фінансовими ресурсами освітньої сфери.

Практичне значення отриманих результатів. Одержані результати магістерського дослідження, можуть бути використані департаментами освіти та освітніми закладами, що мають фінансування за рахунок бюджетних коштів, для підвищення ефективності їхнього фінансового управління.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи доповідалися на Звітній конференції викладачів та студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

1.1. Концептуальні основи формування і використання фінансових ресурсів закладів освіти

Ключовим аспектом ефективного функціонування закладів освіти є формування та використання ними фінансових ресурсів з метою надання якісних освітніх послуг. Фінансові ресурси забезпечують реалізацію освітніх програм, підтримку матеріально-технічної бази та розвиток навчальних закладів.

Основою фінансового забезпечення є державне фінансування, однак важливу роль також відіграють додаткові джерела, такі як гранти, благодійні внески та плата за освітні послуги. Саме тому система управління цими ресурсами потребує прозорості, відповідальності та стратегічного планування для забезпечення якості освіти і сталого розвитку освітніх установ, а це у свою чергу, передбачає проведення дослідження теоретичних аспектів їх функціонування.

Серед науковців, що досліджували поняття «фінансові ресурси», існує безліч різних поглядів на його сутність. Так, Василик О.Д. вважає, що фінансовими ресурсами є суми накопичених грошових коштів та доходів, які створені у результаті розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та акумулюються у певних грошових фондах, а у подальшому спрямовуються на забезпечення постійних темпів розширеного відтворення і задоволення суспільних потреб [7, с. 17].

Автори Фінансово-економічного словника-довідника подають дуже схоже визначення, проте з позиції підприємства, зазначаючи що фінансові ресурси є грошовими коштами, яким розпоряджається суб'єкт господарювання. На думку

авторів, вони включають в себе грошові фонди та кошти, що використовуються поза фондовою формою.

На рівні окремого суб'єкта господарювання, фінансові ресурси є матеріальною формою фінансових відносин, частиною коштів у формі доходу, накопичень та зовнішніх надходжень. На макроекономічному рівні, «це сумісність фондів грошових ресурсів, створених у процесі формування, обміну, розподілу, перерозподілу і використання ВВП країни різними економічними суб'єктами» [41, с. 97].

На думку Зеліско І.М., еволюція економічної категорії «фінансові ресурси» відображає концептуальні підходи різних авторів до визначення ролі фінансів у економічній системі та їх місця у відтворювальному процесі [13] і ми розділяємо думку авторки, оскільки в залежності від рівня фінансової системи, на якому використовуються фінансові ресурси їх визначення може дещо відрізнятися.

У дослідженні П. Стецюка фінансові ресурси показано з точки зору фінансового менеджменту. Зокрема, автор через визначення якісних характеристик та цільового використання фінансових ресурсів стверджує, що це найбільш ліквідні активи суб'єкта господарювання, «що забезпечують неперервність руху грошових потоків» [40]. Із цього визначення можемо зробити висновок, що фінансові ресурси забезпечують безперебійний кругообіг коштів при здійсненні економічної діяльності суб'єктом господарювання.

Забезпечення системи освіти фінансовими ресурсами є вкрай важливим, оскільки саме вони визначають можливості для розвитку освітньої інфраструктури, підвищення якості навчального процесу та забезпечення доступу до сучасних технологій і матеріалів.

Усі процеси в освіті: від залучення кваліфікованих педагогів, гідної оплати праці до формування навчальних просторів, матеріально-технічної бази, створення комфортних умов для навчання здобувачів освіти вимагають розробки фінансової політики, а також залучення фінансових ресурсів.

Для того, щоб зрозуміти взаємозв'язок між поняттями «фінансові

ресурси» та «фінансова політика» вважаємо за необхідність розкрити також сутність останнього.

Воронцова А.С., систематизувавши визначення даного терміну в своєму дисертаційному дослідженні, зазначає, що фінансова політика є сукупністю фінансових відносин та ухвалених управлінських рішень, сферою і напрямом діяльності, системою заходів, де суб'єктом управління виступають органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації. Водночас фінансові ресурси є об'єктом управління.

Фінансову політику у галузі освіти авторка пропонує розглядати як цілеспрямовану діяльність органів влади різних рівнів щодо розробки та використання фінансового механізму у сфері освіти задля досягнення цілей сталого розвитку країни, регіонів і територіальних громад [8]. На нашу думку, це твердження є резонним, оскільки фінансова політика передбачає заходи щодо формування, мобілізації, накопичення, розподілу, перерозподілу і використання фінансових ресурсів, у той час як фінансовий механізм дозволяє зрозуміти методи, важелі, інструменти для реалізації цих заходів, а також індикатори для оцінки їх результативності та ефективності. Проте базою для забезпечення зв'язків між елементами є саме фінансові ресурси.

У довіднику Design Match [2] фінансові ресурси визначено як матеріальні та нематеріальні активи, доступні особі, організації чи уряду для задоволення фінансових потреб. Ці ресурси охоплюють готівку, заощадження, інвестиції, кредитні лінії та різні інші інструменти, які можна конвертувати у кошти, коли це буде потрібно. При цьому, автори пропонують до фінансових ресурсів відносити широкий спектр активів і можливостей, які сприяють фінансовому добробуту. Для фізичних осіб – депозитні рахунки, акції, облігації, нерухомість, пенсійні фонди та страхові поліси; для підприємств фінансові ресурси часто включають комбінацію оборотного і власного капіталу, позик, кредитних ліній та інших інвестицій; для органів влади перелік фінансових ресурсів дуже широкий: від податкових надходжень, грантів і міжнародної допомоги до облігацій і резервів.

Проте у даному формулюванні не зазначено основної ознаки фінансових ресурсів – вони обов’язково повинні мати цільове призначення. Саме це відрізняє їх від суми грошових коштів в касі чи на рахунках організації (підприємства).

Зважаючи на це, у сфері особистого, ділового чи державного управління поняття «фінансові ресурси» є фундаментальним, оскільки саме вони використовуються для підтримки стабільності та зростання.

Цільове спрямування та джерела формування фінансових ресурсів можемо зрозуміти, виходячи із їх розподілу за типами на фінансові ресурси органів влади, суб’єктів господарювання та фінансові ресурси населення (рис. 1.1).

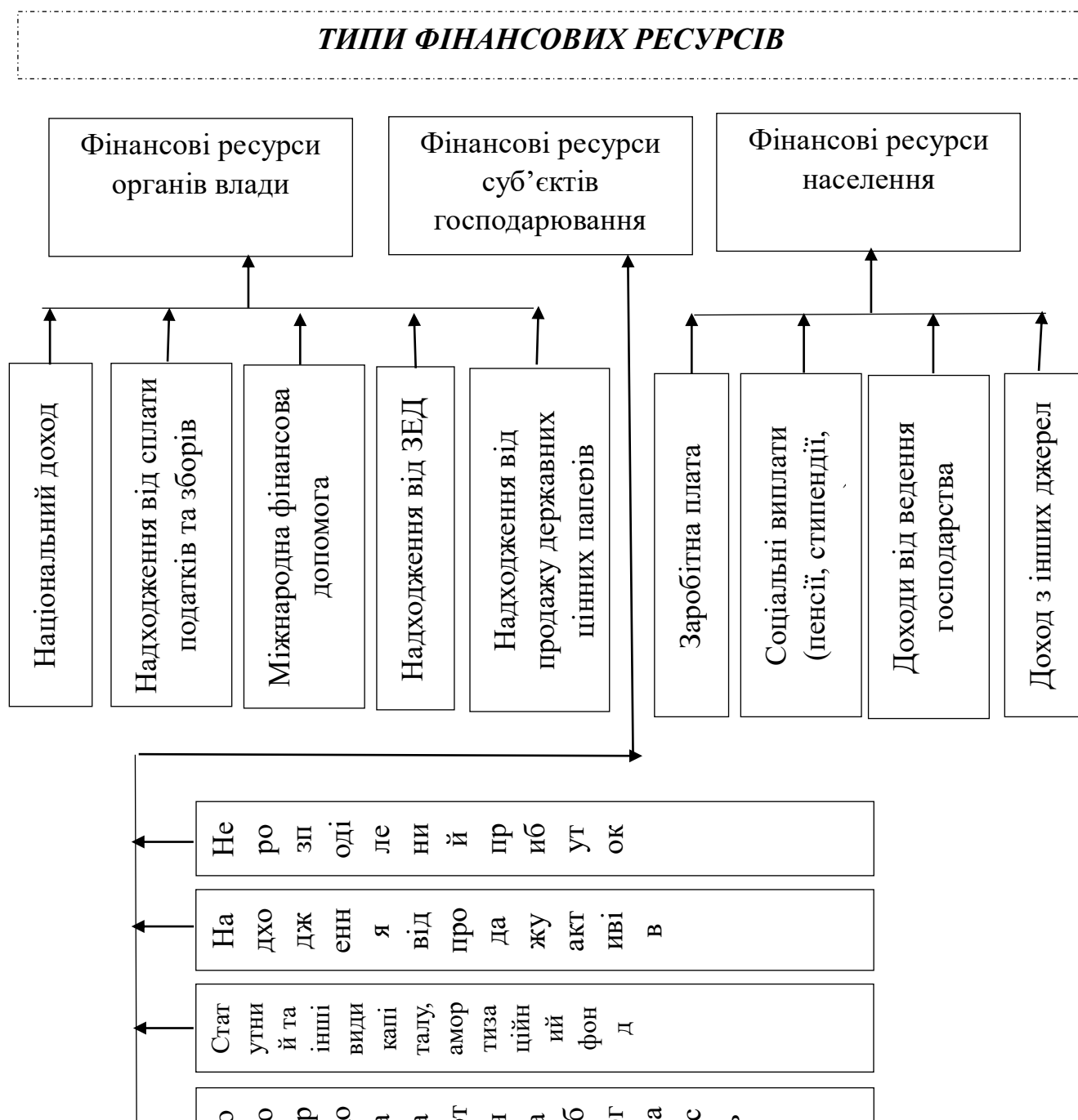

Рис. 1.1. Розподіл фінансових ресурсів за типами [3]

Знову ж таки підходи до такого розподілу та окреслення джерел формування фінансових ресурсів є різними, проте критичний аналіз праць дозволяє зрозуміти, що фінансові ресурси, які можуть спрямовуватися на фінансування різних сфер, у тому числі й освіти, формуються на трьох рівнях економіки: макро-, мезо- та мікроекономічному.

Макроекономічний рівень включає ресурси органів державної влади, мезорівень – органів місцевого самоврядування, а на мікрорівнях формуються фінансові ресурси суб'єктів господарювання (підприємств, організацій та установ, у тому числі й освітніх), а також населення (домогосподарств).

Джерелами формування ресурсів органів державної влади і територіального самоврядування можуть бути національний доход, допомога міжнародних фінансових організацій та іноземних урядів, надходження у бюджет країни від зовнішньоекономічної діяльності [17] у вигляді митних зборів від закупівлі товарів закордоном (до прикладу вартість посилки, що перетинає митний кордон України, понад 150 євро оподатковуються за ставкою мита 10%, а також податком на додану вартість за ставкою 20% від бази оподаткування), надходження коштів від продажу державних цінних паперів (облігації, внутрішньої державної позики, військові облігації), а також надходження від сплати податків і зборів.

Оскільки надання якісних і доступних освітніх послуг є однією із функцій, що мають забезпечуватися державою за рахунок коштів платників податків, то в таблиці 1.1. показано відсотки розподілу податків до бюджетів різних рівнів, що є одним із основних джерел державного та місцевих бюджетів

та можуть спрямовуватися на покриття видатків бюджету у сфері освіти.

Таблиця 1.1.

**Відсотки розподілу податків та зборів між бюджетами різних рівнів
для формування фінансових ресурсів держави**

Державний бюджет	Місцевий бюджет
100% податку на додану вартість – непрямого податку на додатково створену вартість при виробництві товарів. Основна ставка 20%.	Сума залежить від групи, у якій працюють підприємці. Перша група сплачує 10% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Друга група - 20% від мінімальної зарплатні. Третя - 3% (платники ПДВ) або 5% (неплатники ПДВ) від доходу. Четверта група сплачує від 0,95% до 6,33% від вартості 1 га землі.
100% військового збору – від нарахованої зарплати, дивідендів, лотрей, виграшів і т.п. Основна ставка з жовтня 2024 року 5%.	
До бюджету Пенсійного фонду спрямовується 100% єдиного збору на загальнодержавне обов'язкове державне соціальне страхування. Збір складає 22% від бази оподаткування, не перераховується в бюджет держави, але перебуває під контролем органів державної влади.	100% податку на майно, відмінне від земельної ділянки. 100% транспортного податку. 100% плати за землю. Ставки визначаються місцевими радами у межах затверджених граничних значень
25% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Ставка оподаткування 18% від суми нарахованої зарплати, стипендії, продажу майні і т.п.	60% ПДФО – до бюджету територіальної громади, 15% - області. У м. Київ та Севастополь залишається відповідно 40% та 100%.
90% податку на прибуток підприємств. Базова ставка 18% від суми оподаткованого прибутку.	10% податку на прибуток підприємств, 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності.
45% екологічного податку. Ставка залежить від виду забруднення.	45% екологічного податку
75% рентної плати за користування надрами.	25% рентної плати за користування надрами.

Примітка. Складено на основі [26].

Джерелами формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання є

елементи власного капіталу (статутний, резервний, додатковий капітал, а також сума нерозподіленого прибутку), а також довгострокові та поточні зобов'язання перед контрагентами (кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги), банківськими установами, бюджетом (щодо сплачених податків та зборів), працівниками (внутрішня кредиторська заборгованість щодо оплати праці, виданих авансів та інших розрахунків з персоналом) і т.д. Для покриття витрат на придбання та оновлення необоротних активів підприємства формують амортизаційний фонд.

Проте фінансові ресурси підприємств чи у нашому дослідженні закладів освіти здебільшого спрямовуються на фінансове забезпечення діяльності самого ж підприємства/закладу, у той час як законодавством не забороняється суб'єктам господарювання за рахунок частини чистого прибутку формувати фонди для фінансування навчання чи підвищення кваліфікації своїх працівників, а також надавати благодійну допомогу певним організаціям.

Фінансові ресурси домогосподарств є одним із джерел, що спрямовуються на фінансування контрактної форми освіти. Вони являють собою економічні відносини, що виникають під час формування та використання грошових доходів і заощаджень з метою задоволення власних потреб домогосподарства. До джерел фінансових ресурсів домогосподарство науковці відносять доходи у формі оплати праці, соціальних виплат, від підприємницької діяльності та самозайнятості, ведення домашнього господарства, купівлі – продажу особистого майна і нерухомості, інші види грошових та негрошових доходів [4].

Для того, щоб краще зрозуміти, сутність фінансових ресурсів варто розглянути їх основні характеристики. Яременко В.Г., Салманов Н.М. виділяють два типи таких характеристик фінансових ресурсів підприємств: фінансові та індивідуальні [49]. Спробуємо розглянути ці характеристики крізь призму публічних фінансів, адже основним джерелом фінансування сфери освіти в Україні є бюджетні кошти.

Отже, фінансові характеристики фінансових ресурсів включають

наступні:

- фінансові ресурси є об'єктом фінансового менеджменту, центральним елементом, на який здійснюється вплив за допомогою фінансових методів, важелів та інструментів фінансового механізму;

- вони надходять із різних джерел – фінансові ресурси сфери освіти формуються не лише від надання освітніх послуг, основним джерелом є все ж бюджетні кошти, оскільки забезпечення надання якісних освітніх послуг є однією із соціальних функцій держави, також на сучасному етапі значну роль у фінансуванні освітніх закладів та освітніх заходів набувають грантові джерела фінансування;

- фінансові ресурси генерують фінансові ризики, причому перелік та рівень цих ризиків різний в залежності від виду джерела фінансових ресурсів. Фінансові ризики є невід'ємною частиною фінансової діяльності, а їх носієм ризику є фінансові ресурси;

- це джерело погашення фінансових зобов'язань перед контрагентами, працівниками та державою. Оскільки усі зобов'язання в економіці передбачають обов'язкове їх погашення, то одним із видів цільового призначення сформованих фінансових ресурсів може бути погашення зобов'язань, фінансових і нефінансових (останні не визначені у нормативно-правовій базі, а їх врахування та погашення регулюється міжнародними стандартами [20]).

До індивідуальних характеристик фінансових ресурсів відносять дві:

- особливістю фінансових ресурсів є те, що вони мають здатність трансформуватися в активи та засоби для реалізації того чи іншого виду діяльності, без такої трансформації вони не можуть створити доданої вартості та забезпечити належне надання освітніх послуг чи виконання певних робіт (якщо мова йде про дослідження, розробку навчальних матеріалів чи проведення певного виду навчальних заходів);

- доступ до альтернативних джерел фінансових ресурсів визначають рівень фінансового потенціалу освітнього закладу, а також його здатність

забезпечувати усім стейкхолдерам освітнього процесу додаткові можливості для навчання та розвитку [19, с. 263].

Отже, фінансові ресурси освіти можуть формуватися із різних джерел. Їх перелік залежить від того, в якій формі власності перебуває заклад освіти, а також від рівня освіти. В будь-якому випадку фінансові ресурси закладів освіти охоплюють широкий спектр активів, капіталу та інструментів, які використовуються для забезпечення виконання статунних напрямів діяльності таких закладів, виконання їхніх зобов'язань перед стейкхолдерами освітніх послуг, партнерами та державою, що у подальшому сприяє формуванню цінностей та розвитку різних сфер суспільства.

1.2. Джерела фінансування системи освіти в Україні

Фінансування освіти є одним із ключових чинників, які визначають її доступність, стабільність та якість. Освітня система потребує надійних джерел фінансування для підтримки інфраструктури, впровадження сучасних технологій, підвищення кваліфікації вчителів і створення рівних умов для всіх учасників навчального процесу.

Відповідно до Закону України «Про освіту», в Україні освіта вважається пріоритетом держави, за допомогою якого забезпечується «інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства» [32]. Тому законом встановлено, що фінансування освіти є інвестиціями у розвиток людського потенціалу, суспільства і країни.

Органами, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері освіти є Верховна рада, Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Статтею 78 цього ж нормативно-правового документа визначено, що державою забезпечується виділення асигнувань на освіту з бюджетів різного рівня, а також інших джерел фінансування, у розмірах не менше 7% ВВП.

Загалом національна система освіти побудована за прикладами освітніх систем європейських країн. За даними сайту Міністерства освіти і науки

України існує п'ять рівнів освіти: дошкільна, повна загальна середня, професійно-технічна освіта, фахова передвища освіта, вища (рис. 1.2.).

Окрім зазначених рівнів, в Україні існує позашкільна освіта (для здобувачів середньої освіти) і самоосвіта (можлива для здобувачів усіх освітніх рівнів), а також після закінчення повної середньої освіти обов'язковою є здача національного мультипредметного тесту у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Складено автором на основі [33,36,35,30]

Рис. 1.2. Рівні та заклади освіти відповідно до законодавства

В освітньому процесі беруть участь три типи стейкхолдерів: здобувачі освіти, надавачі освітніх послуг, а також для рівнів освіти, що йдуть після повної загальної середньої освіти – роботодавці, які формують необхідний запит щодо необхідних кваліфікацій на ринку праці та допомагають імплементувати цей запит в освітні програми для навчання їхніх майбутніх працівників. Опосередковують навчальний процес інші суб'єкти, що працюють у сфері освіти: науково-методичні, навчально-виробничі заклади, департаменти й відділи освіти.

Загалом сфера освіти включає не лише навчальну компоненту, до неї також включаються педагогічна та виховна складові. Що дозволяють у взаємодії одна з одною та зовнішнім середовищем, формувати людський капітал держави.

Вища освіта України побудована до світових структур освіти, а також передбачає використання практик забезпечення якості освіти, визначених документами ЮНЕСКО, ООН та інших міжнародних організацій, до яких зокрема належить ліцензування та акредитація [1].

При цьому в законі визначено, що заклад освіти є юридичною особою «публічного чи приватного права, основним видом діяльності якого є освітня діяльність» [2]. На рисунку показано, що належне функціонування кожного із рівнів освіти забезпечується мережею закладів, через які відбувається фінансування освітніх та навчальних заходів, формування матеріально-технічної бази та інфраструктури системи освіти.

Проведемо аналіз джерел фінансування системи освіти на основі положень Бюджетного кодексу, закону України «Про освіту» та Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Система фінансування усіх рівнів освіти здійснюється через заклади освіти, що діють на кожному рівні та ґрунтується на поєднанні видатків державних і місцевих бюджетів, із можливістю залучати ресурси з додаткових джерел (грантові програми, благодійна допомога, кошти меценатів), що обумовлює ефективність забезпечення виконання освітніх програм та заходів.

Якщо схематично відобразити основні складові фінансового забезпечення закладів освіти в Україні, то побачимо наступне (рис. 1.3.)

рівнів та зараховуються до загального фонду кошторисів бюджетних установ.

З Державного бюджету України фінансуються спеціалізовані заклади середньої освіти мистецького, спортивного, військового та наукового спрямування; заклади професійної (професійно-технічної) та вищої освіти на підготовку кадрів відповідно за рахунок коштів державного замовлення; заклади післядипломної освіти – на оплату послуг з підвищення кваліфікації та

перепідготовки кадрів у рамках замовлення держави; заклади позашкільної освіти на заходи з дітьми, інші заклади та заходи, що необхідні для виконання загальнодержавних функцій у відповідності до затвердженого Кабінетом Міністрів України переліку.

Примітка. Складено на основі [16, 27]

Рис. 1.3. Складові формування фінансових ресурсів закладів освіти в Україні

Аналіз Бюджетного кодексу дозволив нам систематизувати видатки, що здійснюються з бюджетів різних рівнів та зараховуються до загального фонду кошторисів бюджетних установ.

З Державного бюджету України фінансуються спеціалізовані заклади середньої освіти мистецького, спортивного, військового та наукового

спрямування; заклади професійної (професійно-технічної) та вищої освіти на підготовку кадрів відповідно за рахунок коштів державного замовлення; заклади післядипломної освіти – на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у рамках замовлення держави; заклади позашкільної освіти на заходи з дітьми, інші заклади та заходи, що необхідні для виконання загальнодержавних функцій у відповідності до затвердженого Кабінетом Міністрів України переліку.

За рахунок бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад фінансуються видатки на дошкільну, загальну середню освіту (ліцеї комунальної форми власності, початкові школи, гімназії), міжшкільні ресурсні центри та частина спеціалізованих закладів, які не фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (де понад 70% учнів проживають на території відповідної ТГ), інклюзивно-ресурсні центри; фахову передвищу, вищу та післядипломну освіту – на оплату послуг комунальних закладів з підготовки, підвищення кваліфікації та перекваліфікації фахівців на умовах регіонального замовлення; інші державні освітні програми; позашкільну та професійну (професійно-технічну) освіту.

З бюджету АР Крим та обласних бюджетів фінансуються за рівнем загальної середньої освіти спецшколи, санаторні школи, ліцеї (засновником яких є обласна рада); дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри, заклади загальної середньої освіти державної власності, спеціалізованої освіти (якщо 70% учнів проживають на території області чи АР Крим), позашкільної, професійно-технічної, фахової передвищої та вищої, післядипломної освіти, державні освітні програми, окрім тих, що фінансуються за рахунок видатків бюджетів інших рівнів.

На місцеві бюджети покладено обов'язок фінансування програм соціального захисту учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти з малозабезпечених сімей, а також місцевих програм підтримки здобуття рівнів професійної та вищої освіти на умовах регіонального замовлення [5].

Також бюджетне фінансування передбачає надання міжбюджетних

трансфертів за рахунок коштів державного бюджету, що передбачають цільове використання на здійснення певних видатків, що стосуються покриття їхніх захищених статей, підтримку освітніх реформ і реалізацію специфічних програм у сфері освіти.

До таких трансфертів відносять:

– Освітню субвенцію, яка покриває витрати на оплату праці та нарахування на неї педагогів, що працюють у початкових школах, гімназіях, ліцеях, спецшколах, закладах спеціалізованої освіти, дитячих будинках, навчально-реабілітаційних, інклюзивно-ресурсних центрах, закладах професійної та фахової передвищої освіти, коледжах комунальної форми власності на покриття видатків на здобуття повної загальної середньої освіти [47].

– Субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, яка має на меті забезпечити покриття видатків з оплати праці фахівців за надання психологічних, корекційно-розвиткових послуг, особам з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах чи групах, покрити вартістю спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають їм змогу опанувати навчальну програму, забезпечити оснащення кабінетів та/або ресурсних кімнат у відповідних закладах освіти та інклюзивно-ресурсних центрах для їхнього навчання чи опанування освітніх програм.

– Додаткову дотацію на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти у частині оплати праці із нарахуваннями педагогічних працівників інших, крім тих, на які виділяються кошти з освітньої субвенції, закладів [5].

Окрім покриття видатків на зазначені вище заходи, для забезпечення підтримки реформ у сфері освіти і державних освітніх програм з державного бюджету виділяються додаткові субвенції, які спрямовуються на реалізацію ключової реформи Міністерства освіти і науки у сфері повної загальної середньої освіти «Нова українська школа», а також на Урядову Програму

«Спроможна школа для кращих результатів», що передбачають модернізацію освітнього середовища, а також підтримку функціонування системи опорних шкіл (проведення ремонтів, придбання обладнання та транспорту для довозення учнів до опорних навчальних закладів) [24, 42, 47].

Місцеві бюджети також виконують важливу функцію в підтримці закладів освіти, покриваючи витрати, пов'язані з комунальними платежами, матеріально-технічним забезпеченням, утриманням приміщень та харчуванням учнів.

Заклади загальної середньої освіти мають право залучати додаткові фінансові ресурси з альтернативних джерел, не заборонених законом, що може включати благодійні внески, міжнародні гранти, а також спонсорську допомогу. Залучення таких джерел фінансування сприяє зміцненню матеріально-технічної бази закладів освіти та впровадженню інноваційних освітніх проектів.

Проте до бюджетних джерел формування фінансових ресурсів системи освіти належать також і власні ресурси закладів освіти, що формують спеціальний фонд кошторису.

Згідно фінансового законодавства існує дві групи власних надходжень: надходження від плати за послуги, які надаються бюджетними установами, а також інші надходження.

Отже до першої групи належать доходи, одержані державними і комунальними закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг; доходи державних та комунальних закладів фахової передвищої та вищої освіти, наукових установ та закладів культури у вигляді відсотків, нарахованих на залишок коштів на поточних рахунках, відкритих у банківських установах для розміщення власних надходжень у вигляді плати за надані послуги у рамках здійснення основної діяльності, благодійні внески та гранти [5].

Як бачимо на рисунку 1.3. до спеціального фонду кошторису бюджетних установ належать: кошти за надання платних послуг, у т. ч. надходження в іноземній валюті за підготовку громадян інших країн (з початку війни суми цих

надходжень скоротилися в рази), надходження за виконання госпрозрахункових науково-дослідних тем, кошти за здачу майна в оренду, а також благодійні внески та грантові кошти.

Якщо ж мова йде про приватні навчальні заклади, то власні надходження, а також інші джерела фінансових ресурсів, що включаються до спеціального фонду.

Аналіз закону України «Про вищу освіту» дозволяє стверджувати, що фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету для фінансування у рамках виконання державного замовлення оплати послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів, за рахунок інших дозволених законом джерел. При цьому обов'язковим є дотримання принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості при ухваленні рішень.

Згаданим вище Законом до джерел фінансування закладів вищої освіти, окрім бюджетного фінансування та фінансування, що одержано як плата за навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікацію кадрів віднесено фінансування за рахунок:

- коштів, одержаних в результаті науково-дослідної роботи, пошукових та проектних та проектно-конструкторських робіт, надання послуг з проведення експертизи, наукового консультування та супроводу і т.п.

- реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів та господарств, а також надання в оренду приміщень, споруд, обладнання, надання доступу до бібліотечних фондів, лабораторного обладнання, баз даних для користувачів, що не є здобувачами освіти чи працівниками даного закладу тощо;

- надання спортивного інвентарю та організація заходів (навчальних, спортивних та екскурсійних), якщо це не передбачено навчальними планами і не покривається за рахунок бюджетного фінансування;

- коштів, які надійшли в результаті надання додаткових послуг – проведення семінарів, тренінгів, вебінарів, випробування науково-дослідних

зразків понад години, встановлені навчальними планами;

– надходжень, одержаних в результаті діяльності технологічних і наукових парків;

– видання і реалізація навчальних, методичних, науково-методичних, наукових, науково-технічних видань, друкованих засобів масової інформації;

– фінансування за рахунок добровільних надходжень тощо.

Цей перелік є далеко неповним, проте він містить платні послуги, які можуть надавати заклади освіти, інші установи та заклади системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності. Такі послуги затверджено Постановою Кабінету міністрів України №796 [31, 45].

Отже, як бачимо заклади освіти мають доволі широкі можливості для залучення коштів для фінансування своєї діяльності. При цьому чим вищий рівень освіти надається, тим ширший перелік можливих джерел фінансових ресурсів передбачений законодавством. А здатність залучити ресурси визначається організаційними та фінансовими механізмами управління як на рівня держави, так і на рівні кожного окремого закладу.

1.3. Механізм фінансового управління фінансовими ресурсами освітніх закладів

У країнах з обмеженими бюджетними ресурсами, де існує значна потреба в оптимізації витрат і пошуку нових джерел фінансування особливо актуальною є проблематика фінансування освіти. До того ж, сучасні процеси глобалізації та цифровізації підвищують рівень вимог до якості освіти, що у свою чергу вимагає відповідних інвестицій для впровадження інноваційних підходів і методик навчання, розвитку цифрової інфраструктури та забезпечення доступності освіти для різних верств населення.

Дослідження механізму фінансування освіти дозволить виявити напрями

підвищення ефективності витрачання державних коштів та можливості залучення приватних інвестицій в цю сферу, а це у свою чергу сприятиме розширенню доступу до освіти, що є ключовим фактором у подоланні нерівності та забезпеченні рівних можливостей для всіх.

Ми провели аналіз наукових праць вітчизняних науковців, що досліджували складові та порядок функціонування фінансового механізму освіти в Україні. Наразі, немає єдиної думки щодо визначення сутності фінансового механізму у сфері освіти, проте на основі систематизації цих наукових розвідок можемо виокремити основні елементи і системи фінансового механізму.

Т. Боголіб [3] зазначає, що фінансовий механізм освіти є сукупністю форм і методів, що дозволяють створювати та використовувати фінансові ресурси для забезпечення діяльності закладів освіти. Системами фінансового механізму науковиця називає фінансове забезпечення, фінансове регулювання та систему управління, яке реалізується через взаємний вплив фінансових індикаторів та фінансових інструментів. Автори досліджень І.С. Каленюк [15] та В.Є. Сафонова [37] стверджують, що складовими фінансового механізму є методи, форми, формули розподілу бюджетних ресурсів та відповідальності, право суб'єктів розпоряджатися фінансовими ресурсами.

Найґрунтовнішим вважаємо визначення Коцовської О.С., яка стверджує, що механізм фінансування освіти є складною системою, функціонування якої спрямоване на досягнення цілей забезпечення освітніх закладів достатнім рівнем фінансових ресурсів, що сприятиме розвитку цих закладів, дозволить ефективно працювати, та досягнути основної мети – надавати якісні освітні послуги здобувачам освіти [18]. Вважаємо, основна мета функціонування системи освіти може бути розширена та охоплювати, окрім забезпечення належної якості освітніх послуг також формування і розвиток людського капіталу.

За дослідженнями науковців Українського інституту майбутнього [6], людський капітал являє собою знання, навички і досвід людей, що визначають

їх економічну цінність, потенціал та здатність відповідати вимогам сучасного суспільства. Людський капітал в Україні формує лише близько 30% національного багатства, у той час як закордоном понад 70%, що зменшує конкурентоспроможність нашої держави порівняно з іншими країнами. Саме тому вважаємо, що система вітчизняної освіти в першу чергу має бути спрямована на формування людського капіталу у довгостроковій перспективі.

Суб'єктами механізму є органи державної влади, місцевого самоврядування, заклади освіти різних рівнів, роботодавці та здобувачі освіти. Об'єктом – фінансові ресурси.

Елементами – інституційне, інформаційне та нормативно-правове забезпечення, методи, інструменти фінансування, важелі та індикатори формування фінансових ресурсів. Увесь механізм функціонує завдяки взаємодії двох підсистем: фінансового забезпечення і фінансового регулювання.

На рисунку 1.4. схематично відображений фінансовий механізм системи освіти в Україні, який відображає алгоритми управління фінансовими ресурсами із врахуванням норм національного законодавства, вимог міжнародних нормативно-правових документів, регламентів та політик. Усі елементи такого механізму мають взаємодіяти між собою задля забезпечення найбільшої ефективності фінансового забезпечення та фінансового регулювання системи освіти в Україні з метою досягнення основної мети її функціонування – формування людського капіталу шляхом надання якісних освітніх послуг.

Якщо розглянути особливості фінансування освіти різних рівнів, то сьогодні концептуальні підходи до такого фінансування дещо відрізняються.

Відповідно до законодавства усі здобувачі дошкільної та повної загальної середньої освіти в закладах освіти державної та комунальної форми власності. Тому в основі такого фінансування є виділення фінансових ресурсів на заклад освіти, виходячи із кількості здобувачів такої освіти та відповідно кількості ставок педагогічного персоналу .

Примітка. Побудовано автором на основі [1].

Рис. 1.4. Фінансовий механізм освіти

У той час заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти мають дещо інші підходи. Якщо раніше відбувалося фінансування закладів вищої освіти загалом, то наразі фінансування спрямовується на конкретного студента, що впливає на конкурсні набори до різних закладів освіти. До того ж активно впроваджуються різні елементи співфінансування за рахунок грантів на навчання, кредитів та коштів юридичних осіб та домогосподарств [43].

Так, у 2024 році вперше було впроваджено систему освітніх грантів для покриття витрат на навчання у закладах вищої освіти. Такі гранти являють собою грошову допомогу, що надається за рахунок державних коштів та може бут спрямована виключно на покриття витрат на здобуття освіти за контрактною формою навчання.

Загалом, видатки державного бюджету можуть спрямовуватися у рамках наступних напрямів:

- на забезпечення функціонування вищої освіти, до якого можна віднести науково-методичне забезпечення та адміністративні витрати;
- фінансування акредитованих навчальних закладів, яке відносять до непрямих фінансових вливань з метою реалізації прав громадян на освіту;
- на реалізацію програм розвитку вищої освіти;
- на фінансову підтримку студентів.

У Міністерстві освіти і науки визначили, що претендувати на одержання гранту з державного бюджету можуть вступники, які набрали за двома предметами не менше 150 балів (грант першого рівня в сумі 15 тис. грн.) та 170 балів (грант другого рівня – 25 тис. грн.). Остаточна сума гранту визначається в залежності від коефіцієнта спеціальності.

Основними вимогами заявника на грант є:

- вступ на контракт на денну чи дуальну форму навчання;
- подання заяви з 5 вересня до 5 листопада через ЄДЕБО [9].

Основним методом бюджетного забезпечення бюджетних та комунальних закладів освіти є кошторисне фінансування, яке передбачає одержання коштів,

що надаються з бюджетів у рамках загального фонду, і у рамках спеціального фонду, що надходять за рахунок проведення закладами господарської діяльності.

Тут варто виокремити, що існує дві групи доходів і видатків навчальних закладів: доходи та витрати за обмінними операціями та доходи і витрати за необмінними операціями, а також умовні доходи та витрати (пов'язані із внутрішньою кредиторською заборгованістю).

Для того, щоб зрозуміти сутність обмінних операцій, розглянемо визначення обмінної операції у НП(С)БОДС 124. Обмінні операції полягають у тому, що в обмін на надходження за загальним чи спеціальним фондом бюджетна установа може виконувати свої функції. Для розпорядника бюджетних коштів такою є операція, пов'язана із продажем чи купівлею «основних засобів, нематеріальних активів, запасів, визнаних такими відповідно до НП(С)БОДС 121, 122, 123 в обмін на грошові кошти, отримані у вигляді бюджетних асигнувань та надходжень від надання платних послуг або в обмін на погашення зобов'язань» [29].

Проте експерти у сфері обліку бюджетних установ пропонують до обмінних операції відносити операції з оплати вартості житлово-комунальних послуг, виплату коштів на відрядження своїх працівників, покривати витрати на організацію заходів (до прикладу олімпіад, конкурсів, змагань) сплачувати до бюджету податки тощо [25].

Натомість необмінна операція не передбачає передачі активів, послуг (робіт) в обмін на отриманий дохід або активи, але може передбачати виконання певних умов. До таких варто віднести благодійні внески, гранти, подарунки, а також кошти на покриття витрат на організацію певних заходів від інших суб'єктів господарювання.

Із цього випливає, що за рахунок доходів від необмінних операцій, можуть покриватися витрати від обмінних операцій, що є доволі неоднозначним підходом до такого розподілу.

Бюджетні видатки у даному випадку виступають дієвим важелем

фінансового механізму системи освіти, що у довгостроковій перспективі впливають на соціально-економічний розвиток країни, а також на забезпечення зобов'язань держави щодо виконання соціальних функцій і надання соціальних гарантій своїм громадянам. З їх допомогою здійснюється вплив держави на розміщення фінансових ресурсів, рівень зайнятості населення, вартість освітніх послуг, а також рівень забезпечення попиту на кваліфіковану робочу силу, що виникає на ринку праці. Саме тому при управлінні бюджетними фінансовими ресурсами особливо актуальною є досягнення належної ефективності щодо фінансування та використання таких коштів, а також їх оптимізація, що дозволить одержати максимальний результат при мінімально можливих сумах вкладених коштів [44].

Вважаємо, що це завдання виконується частково через можливості закладів освіти державної та комунальної власності покривати видатки на свою діяльність за рахунок спеціального фонду, що, як йшлося вище, дозволяє їм одержувати плату за надані послуги у рамках основної діяльності, а також залучати грантові кошти, благодійні та спонсорські внески.

В нашій державі у сучасних умовах сформована змішана модель державного і недержавного фінансування закладів вищої освіти.

Для залучення фінансових ресурсів у сферу освіти в оптимальній кількості важливим є доступність інших джерел фінансових ресурсів, наприклад коштів недержавного сектору. Цей сектор включає приватні підприємства, домогосподарства та інститути громадянського суспільства (громадські організації, профспілки, об'єднання громадян), що фінансують заклади освіти, приватні підприємства та домогосподарства [16].

У міжнародній практиці існує кілька моделей фінансування освіти. Їх аналіз та адаптація до вітчизняних умов допомагає знайти баланс між державним фінансуванням, платними освітніми послугами та благодійними внесками, що забезпечує стабільність і стійкість освітньої системи.

Г. Натрошвілі [22] на основі систематизації матеріалу з різних джерел у своїй науковій праці виокремлює 4 провідні моделі фінансового забезпечення

освіти у світі:

1. Фінансування закладів освіти орієнтоване на потреби ринку. Кошти з бюджету виділяються закладам освіти на основі укладених договорів з відповідальними за це державними органами. Ці кошти покривають витрати на навчання фахівців із чітко визначеними компетенціями, яких на даний момент потребує ринок праці. Ціна навчання є заздалегідь узгодженою та не підлягає перегляду, що сприяє економії коштів для держави. Проте оскільки підготовка фахового спеціаліста може тривати кілька років, то існує ризик, невчасного задоволення реальних запитів ринку.

2. Модель закупівлі освітніх послуг державою. Концептуально ця модель є схожою на попередню, держава замовляє підготовку необхідної кількості спеціалістів певної сфери та із певними кваліфікаціями у вищих навчальних закладах. Проте фінансування здійснюється на основі оголошених тендерів із попередньо визначеними критеріями якості освітніх послуг. У даному випадку заклади освіти обираються на основі їхньої конкурентоспроможності та здатності запропонувати більш вигідні умови та результати підготовки фахівців. Недоліком моделі є те, що ті спеціальності, яких не потребує ринок у визначений період часу можуть закритися, що у подальшому може призвести до дефіциту кадрів у певних галузях народного господарства.

3. Рівень фінансового забезпечення залежить від результатів роботи закладу – кількості випускників, студентів, науковців, захищених наукових дисертацій, проведених наукових досліджень, успішних наукових проєктів і т.п. Перевагою є прозорість фінансування на основі чіткого переліку критеріїв, доведеного до закладів освіти, а також стимулювання цих закладів до більш ефективного здійснення своєї діяльності, проте набір критеріїв потрібно постійно актуалізувати, бо існує ризик не врахування особливо актуальних потреб ринку праці.

4. Фінансування за рахунок споживача – базується на основі ринкових підходів та передбачає задоволення реального платоспроможного попиту. В цій моделі можливе існування державних інструментів часткового чи повного

покриття витрат на одержання освітніх послуг для споживачів, проте кінцевим платником та замовником є саме здобувач освіти (фізичні чи юридичні особи, що готові оплатити його навчання). При такому механізмі фінансування зростають ризики невідповідності спеціальностей, за якими готуються фахівці, реальним запитам ринку, оскільки здебільшого здобувачі освіти орієнтуються на власну уподобання або на престижність майбутньої професії.

Отже, фінансовий механізм освіти є системою методів, важелів, інструментів та джерел такого фінансування, що передбачає формування та витрачання фінансових ресурсів на формування матеріально-технічної бази та покриття поточних видатків на функціонування закладів освіти різних рівнів та надання освітніх послуг здобувачам освіти. Ефективність функціонування фінансового механізму освіти впливає на формування людського капіталу держави, що у майбутньому може стати основою для її соціально-економічного розвитку та формування достатнього рівня конкурентоспроможності на світовому ринку.

Висновок до 1 розділу

Поняття «фінансові ресурси» є фундаментальним, оскільки саме вони використовуються для підтримки стабільності та зростання. Вони являють собою матеріальні та нематеріальні активи, доступні особі, організації чи уряду для задоволення фінансових потреб. Основною їх ознакою є те, що вони обов'язково повинні мати цільове призначення.

Для розуміння сутності фінансових ресурсів варто розуміти їх фінансові та індивідуальні характеристики.

Проведений аналіз джерел фінансування системи освіти засвідчив, що система фінансування усіх рівнів освіти здійснюється через заклади освіти, що діють на кожному рівні та ґрунтується на поєднанні видатків державних і місцевих бюджетів, із можливістю залучати ресурси з додаткових джерел (грантові програми, благодійна допомога, кошти меценатів), що обумовлює

ефективність забезпечення виконання освітніх програм та заходів.

Механізм фінансування освіти є складною системою, функціонування якої спрямоване на досягнення цілей забезпечення освітніх закладів достатнім рівнем фінансових ресурсів, що сприятиме розвитку цих закладів, дозволить ефективно працювати, та досягнути основної мети – надавати якісні освітні послуги здобувачам освіти. Вважаємо, основна мета функціонування системи освіти може бути розширена та охоплювати, окрім забезпечення належної якості освітніх послуг також формування і розвиток людського капіталу.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИКА ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (на прикладі ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж»)

2.1. Фінансування різних рівнів освіти в Україні за рахунок бюджетних коштів у 2020 – 2023 рр.

Основною передумовою забезпечення належного рівня якості освітніх послуг та забезпечення конкурентності закладів освіти на національному та міжнародному ринку освітніх послуг є ефективне фінансування освітньої сфери.

Зважаючи на реформу децентралізації, постає питання ефективності розподілу видатків на освіту між державним та місцевими бюджетами, а також окреслення чіткого механізму фінансування, що буде ґрунтуватися на основі прозорості та доступності фінансових ресурсів для закладів освіти різних рівнів.

Для того, щоб зрозуміти обсяги фінансових ресурсів, що виділяються на різні рівні освіти, проведемо аналіз обсягів фінансування за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів. Це з одного боку допоможе зрозуміти, які тенденції такого фінансування протягом чотирьох останніх років, серед яких 2020 рік – рік пандемії коронавірусу, а також 2022–2023 – роки повномасштабного вторгнення росії в Україну. Такі події однозначно чинять негативний вплив на освітню галузь та рівень її фінансування.

Обсяги фінансування різних рівнів освіти за рахунок коштів державного бюджету подані у таблиці 2.1

Таблиця 2.1.

Фінансування різних рівнів освіти за рахунок коштів Державного бюджету України у 2020 – 2023 роках, млн. грн.

Код	Назва	2020	2021	2022	2023	Ст-	Приріст	Темп
-----	-------	------	------	------	------	-----	---------	------

						ра, %	у грн	прир, %
0900	Освіта	52857,30	63837,10	58508,10	60452,2	100,00	7684,90	14,54
0920	Загальна середня освіта	369,10	494,00	475,70	483,40	0,80	114,3	30,97

Продовж. табл. 2.1.

Код	Назва	2020	2021	2022	2023	Ст-ра, %	Приріст у грн	Темп прир, %
0930	Професійна (професійно-технічна) освіта	392,50	459,90	484,60	438,00	0,72	45,5	11,59
0940	Фахова передвища та вища освіта	44498,20	53795,10	49888,50	50195,20	83,03	5697	12,80
0950	Післядипломна освіта	1066,30	980,40	311,40	306,90	0,51	-759,4	-71,22
0960	Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	335,10	642,15	378,98	424,03	0,70	88,93	26,54
0970	Програми матеріального забезпечення закладів освіти	524,80	680,51	93,30	1413,30	2,34	888,5	169,30
0980	Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти	1315,30	1746,70	1218,20	1640,20	2,71	324,9	24,70
0990	Інші заклади та заходи у сфері освіти	4356,00	5038,40	5657,30	5551,20	9,18	1195,2	27,44

Примітка. Сформовано на основі [10]

Отже, за підсумками аналізованого періоду бачимо зростання загальної суми видатків на освіту. Якщо у 2020 році на освіту було виділено 52857,3 млн. грн., то у 2023 році – 60452,2 млн., що на 14,54% більше. За підсумками 2022 року – першого року повномасштабної війни, видатки на освіту були нижчі за суму у попередньому періоді.

Найбільший приріст обсягів фінансування бачимо за рівнем загальної середньої освіти. На початок аналізованого періоду, у 2020 році сума виділених коштів склала 369,10 млн. грн., на кінець – 483,40 млн. грн, що на 114,3 млн. та відповідно на 30,97% більше. Держава продовжила реалізацію реформи Нової

української школи, а обсяги зростання обумовлені зростанням державних гарантій та витрат, які необхідні для забезпечення ведення навчального процесу.

Якщо провести аналіз структури видатків за різними рівнями освіти, то бачимо, що найбільші частки у складі видатків припадають на фінансування фахової передвищої та вищої освіти (83,03%). Це обумовлюється розподілом видатків згідно Бюджетного кодексу України.

З огляду прийняття у 2019 році Закону України «Про фахову передвищу освіту», заклади цього рівня освіти протягом аналізованого нами періоду перебувають у стані реформування, що також передбачає зміни у фінансовому забезпеченні цих закладів. Організаційно-правовою формою закладів фахової передвищої освіти можуть бути: бюджетна установа, неприбуткова організація чи комерційний заклад, а це визначає перелік можливих джерел фінансових ресурсів.

До 2018 року кількість закладів цього рівня освіти постійно скорочувалася, що обумовило прийняття відповідного законодавства та здійснення заходів, спрямованих на їх підтримку. Оскільки ланка фахової професійної освіти є дуже важливою у системі освіти та дозволяє задовольнити попит на робітничі професії на ринку праці.

У 2020 році відповідно до Закону України «Про Державний бюджет на 2020 рік» з бюджетної програми за КПКВК 2201160 «Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики» було виокремлено фінансування бюджетної програми за КПКВК 2201420 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищою освіти».

Також фінансування коледжів у частині покриття видатків на здобуття середньої освіти їхніми студентами здійснюється за КПКВК 2211190 «Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам», кошти якої спрямовуватимуться на здобуття середньої освіти в коледжах [28].

Якщо деталізувати видатки, що спрямовувалися на фахову передвищу та вищу освіти, то можемо побачити, хоча рівень зростання за період склав 12,80% від 44498,20 до 50195,20 тис. грн., що у вартісному еквіваленті становило 5697

млн. грн., розподіл коштів між передвищою та вищою освітою відбувається нерівномірно.

Таблиця 2.2.

**Видатки на фахову передвищу та вищу освіту за рахунок коштів
Державного бюджету України у 2020 – 2023 роках**

Назва	2020	2021	2022	2023	Приріст у грн	Темп прир, %
Заклади фахової передвищої освіти	4617,40	5696,90	5475,30	50195,20	45578	987,09
Заклади вищої освіти	39880,80	48098,20	44413,20	44925,10	5044,3	12,65

Примітка. Складено за даними сайту [10]

Таким чином, суми коштів, виділені на фінансування закладів фахової передвищої освіти за рахунок коштів державного бюджету, протягом 2020 – 2023 років зросли у 9,87 разу, що пов'язане із державною підтримкою цього рівня освіти, про заходи якої ми зазначали вище: якщо за підсумками 2020 року сума виділених коштів склала 4617,40 млн. грн., то за підсумками 2023 року – 50195,2 млн. грн. Заклади фахової передвищої освіти отримали значне зростання фінансування у 2023 році, ймовірно, через посилення державної підтримки. Це може бути частиною стратегії щодо підготовки більшої кількості кваліфікованих працівників.

Заклади вищої освіти також мали позитивну тенденцію у фінансуванні за рахунок держбюджетних видатків: у 2020 році були профінансовані суми у розмірі 39880,8 млн. грн., у 2023 – 44925,1 млн. грн. Найбільше фінансування вони мали у 2021 році, але згодом фінансування стабілізувалося на рівні нижчому, ніж раніше, що може свідчити про економію коштів або пріоритезацію рівня фахової освіти для державної підтримки.

Фінансування післядипломної освіти мало негативну динаміку, якщо в 2020 році сума видатків склала 1066,3 млн. грн, то 2023 році 306,9 млн. грн, що

на 71,22% менше. Держава передбачила, що цей рівень освіти більшою мірою буде орієнтуватися на фінансові ресурси з інших джерел: приватних чи грантових коштів.

Обсяги фінансування позашкільної освіти та заходів, у рамках її функціонування склали на кінець 2023 року 424,03 млн. грн., що на 26,54% перевищило початковий показник.

Протягом 2020 – 2023 року держава збільшувала фінансування програм матеріального забезпечення закладів освіти, купуючи меблі, інструменти, обладнання та прилади. У 2022 році сума видатків різко скоротилася порівняно з попередніми роками та склала 93,3 млн. грн., що було менше показника попереднього року в 7 разів, але таке скорочення є пояснене та обґрунтоване в умовах війни.

Видатки на фундаментальні та прикладні дослідження та розробки зросли від 1315,3 млн. грн до 1640,2 млн. грн., що склало 24,70%. У структурі видатків на освіту ці кошти склали 2,71% станом на 2023 рік, що вважаємо непоганим показником, оскільки фінансування цього напрямку є вкрай важливим для розвитку економіки, оборонної галузі та підтримує інноваційні підходи до його забезпечення.

Фінансування видатків за КФК 0990 «Інші заклади та заходи у сфері освіти» також збільшилося від 4356,0 до 5551,2 млн. грн. Частка цієї статі за кодом склала 9,17% у загальній сумі видатків на освіту, а обсяг її зростання – 27,44%.

Але Державний бюджет є не єдиним джерелом бюджетних ресурсів, що спрямовуються на фінансування освіти. Значна частина видатків покривається за рахунок місцевих бюджетів. Ми провели аналіз розподілу витрат на освіту між бюджетами різних рівнів і бачимо, що за рахунок коштів державного бюджету покриваються близько 20% (від 20,95% до 19,59%) видатків бюджетів, натомість частка місцевих бюджетів у фінансуванні цієї сфери є значно більшою (рис. 2.1.).

Така значна частка місцевих бюджетів у фінансуванні освіти

сформувалася під впливом того, що одним із трансфертів з державного бюджету до місцевих є освітня субвенція.

Примітка. Побудовано за даними сайту [10]

Рис. 2.1. Структура бюджетного фінансування освіти в Україні у 2020 – 2023 рр., %

Це сума коштів, які мають покривати витрати на заробітну плату та нарахування педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Порядок надання і розрахунку уми субвенції здійснюється у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України “Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам”. Відповідно до цього нормативно-правового акту головним розпорядником субвенції виступає Міністерство освіти і науки, проте кошти освітньої субвенції можуть бути надані і приватним закладам освіти у частині фінансування витрат на підготовку здобувачів згідно Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Згідно Бюджетного кодексу України, розподіл освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на основі формули, розробленої Міністерством освіти і науки України і затверджується постановою Кабінету міністрів.

До показників, що використовуються у розрахунку включаються:

чисельність здобувачів середньої освіти закладів загальної середньої, професійної, фахової передвищої освіти і коледжів державної та комунальної власності у міській та сільській місцевості, гірських населених пунктах; розрахункове наповнення класів; навчальні плани.

При цьому кількість ставок та рівень окладів педагогічного персоналу не враховується [5].

За допомогою субвенції здійснюється фінансування деяких статей витрат початкових шкіл, гімназій, ліцеїв, закладів спеціалізованої освіти, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів, спеціалізованих та спеціальних шкіл, державних та комунальних закладів професійно-технічної, фахової передвищої освіти і коледжів в частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти. Ми деталізували видатки за рівнями освіти, використовуючи дані про виконання бюджету, що є у відкритому доступі. Видатки місцевих бюджетів, що спрямовувалися на фінансування освіти різних рівнів у 2020 – 2023 роках подані у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Видатки місцевих бюджетів, спрямовані на фінансування освіти за рівнями освіти, у 2020 – 2023 рр., млн. грн.

Код	Назва	2020	2021	2022	2023	Ст-ра,%	Приріст у грн	Темп прир, %
0900	Освіта	199425,80	249077,40	232250,40	248186,70	100,00	48760,9	24,45
0910	Дошкільна освіта	37559,90	48599,60	40708,50	45281,20	18,24	7721,3	20,56
0920	Загальна середня освіта	122075,10	149496,90	144823,70	149774,10	60,35	27699	22,69
0930	Професійна та професійно-технічна освіта	11123,20	13720,40	15015,70	15782,93	6,36	4659,73	41,89
0940	Фахова передвища та вища освіта	8905,10	11048,40	10848,90	11246,14	4,53	2341,04	26,29
0950	Післядипломна освіта	727,70	903,40	888,10	976,40	0,39	248,7	34,18
0960	Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	11008,10	13425,90	12575,40	13173,90	5,31	2165,8	19,67

0990	Інші заклади та заходи у сфері освіти	8026,70	11882,80	7389,95	11952,82	4,82	3926,12	48,91
------	---------------------------------------	---------	----------	---------	----------	------	---------	-------

Примітка. Складено за даними сайту [10]

Як бачимо, за рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються усі рівні освіти, окрім видатків за КФК 0970 «Програми матеріального забезпечення закладів освіти», КФК 0980 «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти».

Також місцеві бюджети є єдиним джерелом фінансування дошкільної освіти, тому їхня частка у загальній сумі доволі значна і складає 18,24%. У 2020 році обсяги фінансування цього рівня склали 37559,9 млн. грн., у 2022 році 40708,5 млн. грн., а в 2023 році – 45281,2 млн. грн., що на 20,56% більше показника початкового періоду.

Обсяги фінансування загальної середньої освіти за рахунок цього джерела ще більші 122075,1 млн. грн. на початок аналізованого періоду та 149774,1 на кінець. Якщо проаналізувати суми, то за кожен із аналізованих років вони більш, ніж втричі перевищують сум видатків на дошкільну освіту. Частка фінансування загальної середньої освіти складає 60,35%, що обумовлено значно більшою кількістю державних закладів освіти цього рівня.

Фінансування професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти з державного бюджету є значно вищим, ніж з місцевих. Проте у відповідності до Бюджетного кодексу за рахунок коштів місцевих бюджетів покриваються видатки на оплату послуг з підготовки кадрів, фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення.

Це передбачає здійснення видатків у сумах:

- за КФК 0930 «Професійна та професійно-технічна освіта» 11123,9 млн. грн. у 2020 році та 15782,93 млн. грн. у 2023 році, темп приросту 41,89%;
- за КФК 0940 «Фахова передвища та вища освіта» у 2020 році 8905,10 млн. грн., у 2023 році 11246,14 млн. грн., приріст 20,56% за період.

Видатки на післядипломну освіту спрямовуються на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального

замовлення. Їх сума зростала протягом періоду та на кінець склала 976,40% млн. грн., що на 34, 18% перевищує суму 2020 року.

Фінансування позашкільної освіти і заходів із позашкільної роботи з дітьми за рахунок коштів місцевих бюджетів спрямовувалося на заходи національного та місцевого рівня по роботі з дітьми у позанавчальний час. Обсяги виділених коштів становлять близько 5% видатків на освіту, профінансованих з місцевих бюджетів. Сума виділених коштів склала 13173,9 млн. грн. на кінець 2023 року.

Сума фінансування інших державних програм складала від 8026,7 млн. грн у 2020 році до 11952,82 млн. грн – у 2023, проте у 2022 році сума видатків, виділених на «інші заклади та заходи у сфері освіти» була значно меншою та становила 7389,95. Приріст суми за період склав 48,91%, що означає, що частина повноважень щодо фінансування видатків за КФК 0990 передана на рівень місцевих бюджетів.

Така значна частка місцевих бюджетів у фінансуванні освіти сформувалася під впливом того, що одним із трансфертів, що надаються з державного бюджету до місцевих є освітня субвенція [11]. Відповідно до цього нормативно-правового акту головним розпорядником субвенції виступає Міністерство освіти і науки, проте кошти освітньої субвенції можуть бути надані і приватним закладам освіти у частині фінансування витрат на підготовку здобувачів згідно Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Зважаючи на те, що під час війни фінансові ресурси державного бюджету є вкрай обмеженими, а освіта не є пріоритетною галуззю для фінансування, то розподіл субвенції на 2024 рік проведений із врахуванням певних обмежень. Відповідно до Листа Міністерства освіти і науки № 1/4589-24 від 15.03.24 року, ці обмеження є тимчасовими та включають наступне:

- скорочення навчальних планів, неврахування додаткових годин на деякі предмети (факультативні та індивідуальні заняття). Ця ж норма застосовувалась і в 2023 році;

– для коригування суми цього трансферту використано коефіцієнт 0,89, що нижче на 0,1 відсоткового пункту порівняно з 2023 р.;

– субвенція розраховувалася враховуючи об'єднані показники інклюзивних класів, які включені до розрахунку. Тобто якщо кількість класів з інклюзивними дітьми складала 3 по одному учневі у кожному, такі класи об'єднувалися і враховувалася сума 2 ($3 / 2 = 1,5$ заокруглено математично). Джерелом фінансування більшої кількості інклюзивних класів у 2024 році може бути місцевий бюджет.

Також наповнюваність класів уже вдруге враховується на основі показників наповнюваності 2022 року, оскільки існує ймовірність внутрішнього переміщення учнів, а це не дозволяє об'єктивно порахувати чисельність набору [34].

За результатами проведеного аналізу спостерігаються різні тенденції в фінансуванні різних рівнів освіти. Проте загалом суми бюджетних видатків, виділених на цю галузь протягом аналізованого періоду зросли, що не дозволяє стверджувати, що ситуація є критичною. Проте заклади освіти в сучасних умовах постають перед потребою залучати фінансові ресурси з інших недержавних джерел, це призведе до зменшення ризику нестачі коштів для ведення освітнього процесу, здійснення наукових досліджень і покриття поточних витрат.

2.2. Порядок формування фінансових ресурсів ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж»

Економічний спад, політична криза та війна в нашій державі обумовлюють необхідність визначення ключових напрямів її розвитку та напрацювання адаптаційних механізмів до сучасних соціально-економічних умов, що створює нові можливості для переосмислення її ролі в державній політиці.

За даними Міністерства соціальної політики України, близько 56% вакансій на ринку праці є робітничими професіями. При цьому кількість вакансій таких робітників постійно зростає [21].

Тому одним із рівнів освіти, що чинить безпосередній вплив на як на соціальну, так і на економічну сфери, виходячи на ринки праці, товарів, послуг та капіталу, є професійно-технічна освіта, яка на запит ринку праці надає необхідні професійні компетенції здобувачам освіти та забезпечує їх випуск за професіями, які є найбільш затребуваними.

Тому управління фінансовим забезпеченням цієї системи потребує не лише адміністративних заходів чи діяльності лише освітніх закладів, — потрібна координація зусиль уряду, роботодавців і суспільства з урахуванням змін на ринку праці.

Відповідно до Закону України «Про фахову передвищу освіту» [27] фаховий коледж є закладом фахової передвищої освіти, його структурний чи відокремлений підрозділ, що здійснює освітню діяльність, спрямовану на здобуття фахової передвищої освіти, також може здійснювати різні види дослідницької, творчої, спортивної діяльності, забезпечувати поєднання теоретичного навчання з навчанням на робочих місцях.

Одним із таких закладів є Державний вищий навчальний заклад «Калуський політехнічний фаховий коледж» (до 2008 року Калуський хіміко-технологічний технікум), який є одним з найстаріших вищих навчальних закладів Івано-Франківської області. Калуський політехнічний фаховий коледж внесено до Державного реєстру вищих навчальних закладів України від 10.07.2008 р. реєстрація № 09-Д-347. Коледж підпорядковується Міністерству освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2008 р. № 16), та має відповідну ліцензію для надання освітніх послуг, видану в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про вищу освіту».

За 55 років коледж підготував близько 15000 молодших спеціалістів.

Основною метою діяльності коледжу є підготовка висококваліфікованих

фахівців за державними та регіональними замовленнями й договірними зобов'язаннями для органів державної влади та місцевого самоврядування, державних установ, підприємств та організацій України різних форм власності, проведення фундаментальних, прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок.

Рахунки коледжу ведуть в органах Державної казначейської служби України згідно з наказом Міністерства фінансів №758 від 22.06.2012 р.

Згідно із чинним законодавством Калуський політехнічний фаховий коледж складає кошторис своїх доходів та витрат на звітний рік, враховуючи вимоги коледжу та норм видатків на його утримання. На підставі цього йому виділяються кошти з державного та місцевого бюджету у рамках двох кодів Програмної класифікації видатків та кредитування бюджету:

– 0611101 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти за рахунок коштів місцевого бюджету»;

– 0611102 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти за рахунок освітньої субвенції».

У 2020 році фінансування видатків коледжу за рахунок коштів бюджету здійснювалося за КПКВКМБ 0611120 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти».

Ми уже зазначали, що у зв'язку із необхідністю додаткової підтримки, через скорочення кількості закладів та чисельності здобувачів освіти цього рівня, із програми виокремлено фінансування за рахунок коштів місцевого бюджету, а також надається субвенція з державного бюджету.

Планування видатків та виділення коштів з бюджету на їх покриття здійснюється на основі кошторису – основного планового фінансового документа, що окреслює повноваження бюджетної установи стосовно одержання надходжень і розподілу бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань і виконання платежів для того, щоб забезпечити реалізацію своїх функцій і досягнення результатів, що визначені бюджетними призначеннями.

Ми провели аналіз кошторисів ДВНЗ «Калуський політехнічний коледж»,

по кожній з програм, на основі даних додатків А- Є.

Дані про обсяги коштів за кодом 0611101 показані у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Показники кошторисів ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж» за 2020 – 2023 рр., тис. грн.

	2020			2021			2022			2023		
	Заг. фонд	Спец. фонд	Разом	Заг. фонд	Спец. фонд	Разом	Заг. фонд	Спец. фонд	Разом	Заг. фонд	Спец. фонд	Разом
Надходження, усього	20988,3	1100	22088,3	19811,1	1000	20811,1	25669,8	1300	26969,8	26912,4	1756	28668,4
Надходження коштів із загального фонду бюджету	20988,3		20988,3	19811,1		19811,1	25669,8		25669,8	26912,4		26912,4
Надходження коштів зі спеціального фонду бюджету		1100	1100		1000	1000		1300	1300		1756	1756
у т. ч. Плата за послуги, що надаються бюджетним установам згідно з їх основною діяльністю		1100	1100		1000	1000		1300	1300		1756	1756
Видатки та надання кредитів, усього	20988,3	1100	22088,3	19811,1	1000	20811,1	25669,8	1300	26969,8	26912,4	1756	28668,4
Поточні видатки	20988,3		20988,3	19811,1	960	20771,1	25669,8	1255	26924,8	26912,4	1706	28618,4
Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	20988,3	1060,0	20988,3	19811,1	960	20771,1	25669,8	1255	26924,8	26912,4	1706	28618,4
Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)		40	40		40	40		45	45		50	50
Частка видатків у загальній сумі за період, %	95,02	4,98		95,19	4,81		95,18	4,82		93,87	6,13	

Примітка. Складено на основі кошторисів ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж» за 2020-2023 рр.

Фактично, розробка кошторису має на меті виконати два основні завдання:

1. Визначити суму коштів із відповідного рівня бюджету (загальний фонд), які спрямовуються на покриття поточних і капітальних видатків навчального закладу.

2. Показати обсяги надходжень, які заклад освіти одержує через надання послуг в рамках своєї основної діяльності. Ці послуги відображаються як надходження по спеціальному фонду.

3. Показати суми покриття видатків на певні цілі за рахунок надходжень з різних джерел.

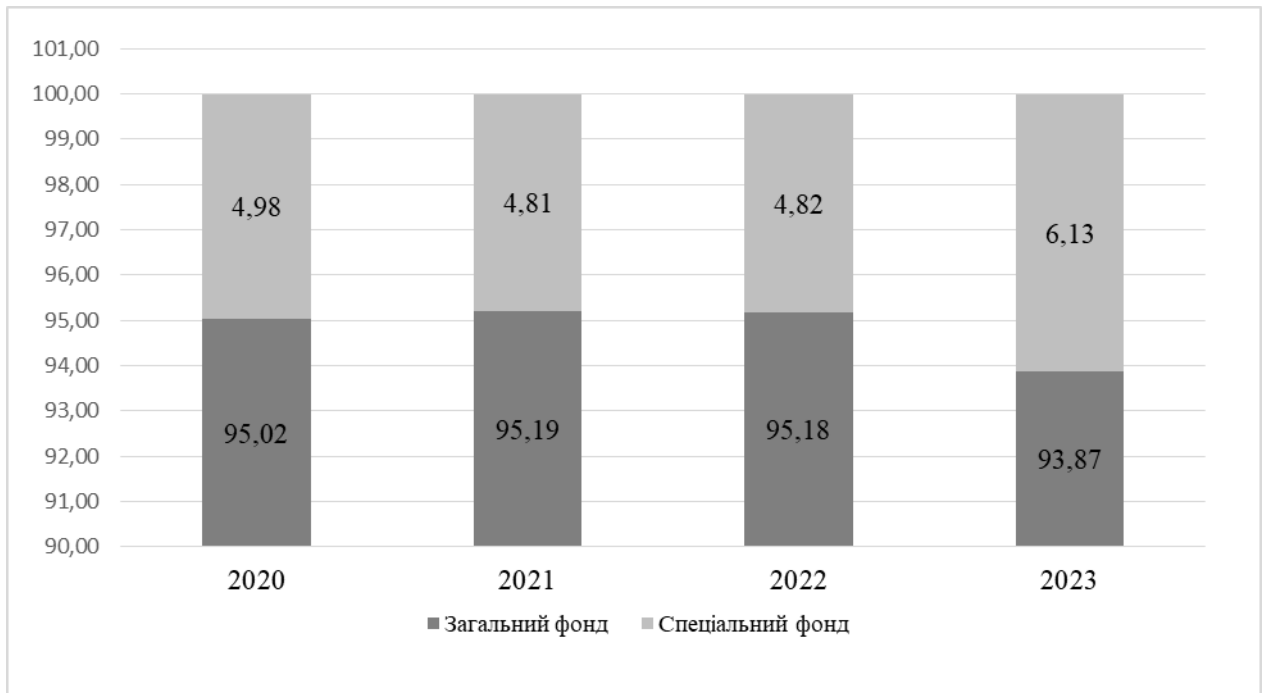
Отже, сума надходжень у 2020 році складала 20988,3 тис. грн із загального фонду та 1100 тис. грн. зі спеціального, що разом склало 22088,3 тис. грн. За цей період виділення коштів здійснювалося у рамках Програми «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти» (код 061120).

Після цього бачимо зниження суми видатків у 2021 році до 20811,1 тис. грн: по загальному фонду до 19811,1 тис. грн., по спеціальному – 1000 тис. грн. Це відбулося через те, що з цього періоду фінансування закладів фахової передвищої освіти здійснюється у рамках двох бюджетних програм, джерелом коштів яких є кошти місцевого та державного бюджету. У таблиці 2.4. подано обсяги видатків за кодом 0611101, що фінансується з місцевого бюджету.

В 2022 році суми надходжень загалом склали 3866,98 тис. грн., по загальному фонду 2566,98 тис. грн., по спеціальному – 1300 тис. грн; у 2023 році відповідно 2612,4 тис. грн. та 1756 тис. грн., що у підсумку склало 28668,4 тис. грн.

Загалом за аналізований період приріст суми надходжень бюджету склав 6580,1 тис. грн., що було на 29,79% більше, ніж показник 2020 року.

При цьому структура надходжень виглядала наступним чином (рис. 2.3):

Примітка. Побудовано на основі кошторисів ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж» за 2020-2023 рр.

Рис. 2.3. Структура бюджетних надходжень ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж», %

Отже, як бачимо співвідношення часток надходжень із загального та спеціального фонду було приблизно однаковим за усі аналізовані роки близько 95% до трохи менше 5%, проте у 2023 році бачимо збільшення частки надходжень до спеціального фонду до 6,13% поряд із 93,87% - видатків покриваються із загального фонду бюджету.

До спеціального фонду бюджету зараховується плата за послуги, що надаються бюджетним установам згідно з їх основною діяльністю, тобто згідно Статуту коледжу, це можуть бути кошти, одержані

1. За підготовку фахівців, що мають кваліфікацію «фаховий молодший бакалавр» на умовах оплати фізичними та юридичними особами за цю підготовку;

2. організацію освітньої діяльності, що забезпечує здобуття особами зазначеного вище ступеня за обраними ними освітньо-професійними програмами (спеціальностями);

3. здійснення культурно-освітньої, методичної, видавничої, фінансово-господарської діяльності [39].

Розуміємо, що фактично усю суму надходжень формують кошти, сплачені за навчання здобувачів освіти. Тому вважаємо, для розуміння причини зміни співвідношення між надходженнями загального та спеціального фонду, варто провести аналіз кількості здобувачів освіти, що навчалися на умовах регіонального замовлення і за кошти фізичних та юридичних осіб.

За даними сайту Вступ.ОСВІТА.UA, який формується на основі даних з Єдиної державної електронної бази з питань освіти, ми систематизували інформацію про кількість вступників до Калуського фахового політехнічного коледжу протягом 2020 – 2023 рр. (табл. 2.5.).

Таблиця 2.5.

Кількість вступників до Калуського фахового політехнічного коледжу у 2020 – 2023 рр., осіб

Рік		Повна загальна середня освіта	Базова середня спеціальна освіта	Кваліфікований робітник	Молодший спеціаліст	К-сть вступників
2020	Бюджет		160			160
	Контракт	12	6	4		22
2021	Бюджет		171			171
	Контракт	18	8	1	1	28
2022	Бюджет		152			152
	Контракт	39	8	3	1	51
2023	Бюджет		139			139
	Контракт	113	22	30	67	232

Примітка. Складено на основі даних [38]

Отже, за даними таблиці бачимо позитивну динаміку кількості вступників до коледжу, при цьому кількість місць, що фінансувалася за рахунок коштів місцевого бюджету складала у 2020 році – 160, у 2021 році – 171, і це найвищий показник, у 2022 та 2023 роках відповідно 152 та 139.

Це й обумовлює збільшення частки надходжень зі спеціального фонду

бюджету на фінансування видатків коледж до 6,13%, що вартісно становило 1756 тис. грн.

Усі видатки загального та більша частина видатків спеціального фонду мали покривати поточні видатки коледжу, зокрема витрати на навчання студентів, що включаються до кошторису за КЕКВ 2282 «Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку».

Але протягом аналізованого періоду бачимо також виділення коштів у розмірі від 40 до 50 тис. грн. за статтею видатків «Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)» (КЕКВ 3210). Вважаємо, ця сума коштів, спрямовується підприємствам, що виступають базами практики для здобуття практичних компетентностей студентами, а їх зростання обумовлене зростанням чисельності здобувачів, скерованих на проходження практики. Ми не можемо визначити суму витрат на проходження практики одного студента тому, що згідно навчальних планів практика запланована на старших курсах.

Проведемо аналіз планування видатків Коледжу, що фінансувалися за рахунок коштів освітньої субвенції (Таблиця 2.5.).

Таблиця 2.5.

Обсяги фінансування ДВНЗ «Калуський політехнічний фаховий коледж» за КПКВКМБ 061102 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти за рахунок освітньої субвенції»

у 2020 – 2023 рр., тис. грн.

Загальний фонд	2021	2022	2023	Абсолют. грн.	Відносне,%
Надходження, усього	4818,3	5343,6	5449	630,7	13,09
Надходження коштів із загального фонду бюджету	4818,3	5343,6	5449	630,7	13,09
Поточні видатки	4818,3	5343,6	5449	630,7	13,09
Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	4818,3	5343,6	5449	630,7	13,09

Примітка. Складено на основі кошторисів ДВНЗ «Калуський

політехнічний фаховий коледж» за 2020-2023 рр.

Пам'ятаємо, що ця субвенція виділяється на покриття витрат на здобуття повної загальної середньої освіти здобувачами коледжу, що вступили на основі документу про базову середню освіту (після 9 класу) та може використовуватися виключно за цільовим призначенням.

Протягом 2021 – 2023 років її сума постійно зростала та на 2023 рік була запланована у розмірі 5449 тис. грн., що на 630,7 тис. грн. та на 13,09% перевищило показник 2021 року. У 2020 року заклади фахової передвищої освіти не були включені до цієї субвенції, а дане джерело фінансових ресурсів стало можливим у структурі бюджетного фінансування коледжу після прийняття Закону України «Про фахову передвищу освіту».

2.3. Оцінка рівня фінансового забезпечення Калуського фахового політехнічного коледжу у 2020 – 2023 рр.

Фінансове забезпечення закладів фахової передвищої освіти є запорукою їх ефективного функціонування. Воно охоплює формування і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення якісного освітнього процесу, утримання матеріально-технічної бази і підтримки професійної діяльності педагогічного персоналу. Ефективне фінансове планування та використання коштів дозволяє таким закладам адаптуватися до змінних умов зовнішнього середовища, впроваджувати інноваційні освітні технології та сприяти всебічному розвитку студентів.

Період 2020 – 2023 років є непростим, що вимагало від менеджменту закладу оптимального управління доходами та витратами. Джерелами фінансування коледжу виступали бюджетні асигнування, плата за навчання, а також кошти, отримані від додаткових послуг. Проте, це далеко не повний перелік фінансових ресурсів, що можуть бути одержані закладами фахової передвищої освіти. Зважаючи на це, система фінансового забезпечення закладів

фахової передвищої освіти та ДВНЗ «Калуський політехнічний коледж» відображена на рисунку 2.2.

Калуський політехнічний фаховий коледж застосовує меморіально-ордерну форму обліку. Звітність коледжу складається відповідно до чинного законодавства і складається з Балансу, Звіту про фінансові результати, Звіту про рух грошових коштів та Звіту про власний капітал (за формами №1- 4 дс відповідно).

Примітка. Складено на основі [28]

Рис. 2.2. Система фінансового забезпечення закладу фахової передвищої освіти

Для нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути структуру доходів Калуського політехнічного фахового коледжу за 2020 – 2023 рік (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Структура доходів Калуського політехнічного фахового коледжу

Стаття доходів	2020	2021	2022	2023	Абсол. Приріст	Темп. прир., %
Бюджетні асигнування	20887,5	24463,4	30253	31885,1	10997,6	52,65
Доходи від надання послуг	920,01	1186,4	1581	2874,8	1954,79	212,47
Фінансові доходи						
Усього доходів від обмінних операцій	21807,51	25649,8	31834	34759,9	12952,39	59,39

Примітка. Складено на основі Звітів про фінансові результати за 2020 – 20203 рр. ДВНЗ «Калуський політехнічний коледж» (додатки Ж-І)

Отже, за результатами аналізу фінансової звітності, що подається за формою №2-дс, можемо зробити висновок, що доходи бюджетної установи можуть формуватися у рамках двох груп:

1. доходи від обмінних операцій, до яких відносимо суму бюджетних асигнувань, доходів від надання послуг чи виконання робіт, від продажу активів, а також фінансові доходи, до складу яких можуть входити (кошти, одержані у вигляді відсотків, що отримують розпорядники бюджетних коштів від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, а також роялті та дивідендів;

2. доходи від необмінних операцій – суми податкових і неподаткових надходжень, трансфертів тощо [14].

Друга група доходів не стосується закладів освіти, тому Калуський

фаховий політехнічний коледж генерує доходи лише від обмінних операцій. З проведеного аналізу спостерігаємо, що рівень доходів зріс протягом періоду 2020 – 2023 років: у 2020 році сума доходів складала 21807,51 тис. грн, у 2022 році 31834, 0 тис. грн., а в 2023 році - 34759,39 тис. грн., що на 59,39% перевищувало початковий показник.

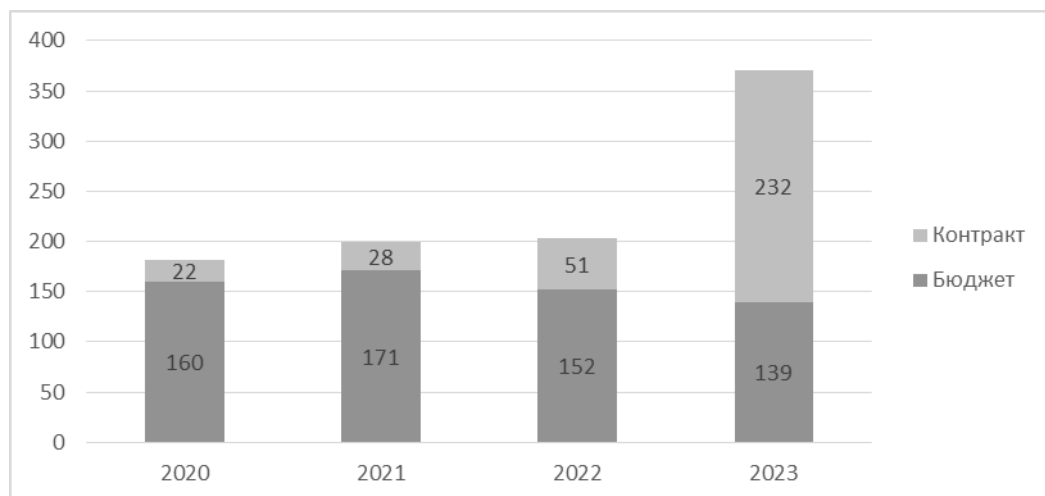
Це обумовлено зростанням складових такого доходу:

1. суми бюджетних асигнувань, що зросли на 52,65% за період завдяки фінансуванню частини витрат за кошти освітньої субвенції, та у 2023 році склали 31885,1 тис. грн.;

2. суми доходів, одержаних від надання послуг – на 212, 47%, від 920,01 тис. грн у 2020 році до 1954,79 тис. грн. у 2023 році.

Як бачимо, протягом періоду спостерігається не лише зростання вартісних показників доходів, а й зміна співвідношення їх елементів. В основі зростання лежить з одного боку збільшення рівня соціальних гарантій та інфляційні чинники, проте основною причиною є збільшення кількості вступників, про яке йшлося вище.

Кількість вступників до коледжу, що навчалися на умовах оплати за навчання збільшилася від 22 осіб у 2020 році до 51 особи у 2022 році, а в 2023 році кількість вступників на умовах контракту була рекордною і становила 232 особи (рис .2.3).

Примітка. Побудовано на основі даних [38]

Рис. 2.3. Чисельність вступників до Калуського фахового

політехнічного коледжу у 2020 – 2023 рр.

Таке зростання обумовлено сумою витрат, що також зростала протягом 2020 – 2023 років. Основними методами аналізу витрат є вивчення їх динаміки, що дозволяє визначити абсолютні та відносні зміни кожної їх складової.

Отже, використовуючи фінансові звітності, проаналізуємо стан та динаміку фінансування видатків Калуського політехнічного фахового коледжу за останні чотири роки (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6.

Аналіз витрат від необмінних операцій у Калуському політехнічному фаховому коледжі за 2020 - 2023 рр. тис. грн.

Стаття витрат	2020	2021	2022	2023	Абсол. приріст	Темп. прир., %
Витрати за обмінними операціями						
Витрати на виконання бюджетних програм	17014,1	20513,4	23272,9	24931,9	7917,8	46,54
Витрати на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)	878,2	1085	1184,9	2822,2	1944	221,36
Витрати з продажу активів						
Фінансові витрати						
Інші витрати за обмінними операціями	7,3	7,5	8,6	19,8	12,5	171,23
Усього витрат за обмінними операціями	17899,6	21605,9	24466,4	27773,9	9874,3	55,16
Витрати за необмінними операціями						
Трансферти						
Інші витрати за необмінними операціями	3873,4	3950	6970,2	6953,2	3079,8	79,51
Усього витрат за необмінними операціями	3873,4	3950	6970,2	6953,2	3079,8	79,51
Сума витрат, усього	21773	25555,9	31436,6	34727,1	12954,1	59,50

Примітка. Складено на основі Звітів про фінансові результати за 2020 – 20203 рр. ДВНЗ «Калуський політехнічний коледж» (додатки Ж-І)

Отже, за даними Звіту про фінансові результати для бюджетних

установ, так само як і доходи, витрати коледжу можуть здійснюватися за обмінними та необмінними операціями.

Як бачимо, до обмінних операцій коледжу можна віднести витрати на виконання бюджетних програм, надання послуг та інші витрати за обмінними операціями. До цих витрат коледжу також включено заробітну плату з нарахуваннями, суму матеріальних витрат і амортизації.

Отже, проаналізувавши витрати від обмінних операцій Калуського політехнічного фахового коледжу, обсяг яких показаний у таблиці 2.6., можна зробити висновки, що вони мали тенденцію до зростання від 17899,6 тис. грн за підсумками 2020 року до 27773,9 тис. грн. – у 2023 році. Абсолютна сума приросту за період склала 9874,3 тис. грн., що у відсотковому співвідношенні склало 55,16%.

Така зміна показників пояснюється зокрема збільшенням витрат на виконання бюджетних програм, сума яких зросла у 2023 р. на 46,54% порівняно з початковим періодом, обраним для аналізу.

Через збільшення кількості студентів за аналізований період зросла сума витрат на надання послуг, що включає в себе також суму стипендіального забезпечення студентів. На кінець 2020 року їхня сума склала 878,2 тис. грн., на кінець 2023 року вже 2822,2 тис. грн., що було більш ніж у 2,21 разу більше.

Як бачимо зростали суми інших витрат за обмінними операціями, що включають витрати пов'язані з передачею активів суб'єктам господарювання на виконання цільових заходів, а також втрати від переоцінки активів: від 7,3 до 19,8 тис. грн., що у підсумку за період склало 171,23%.

До складу інших витрат за необмінними операціями включають суми витрат, що пов'язані з передачею активів суб'єктам господарювання на виконання цільових заходів. Як бачимо, сума цих витрат зростала від 3873,4 тис. грн. у 2020 році до 6953,2 тис. грн. у 2023 році, у 2022 році бачимо стрімке зростання даної статті витрат (від 3950 до 6970,2 тис. грн.), що було пов'язано з необхідністю організації навчального процесу в умовах війни.

Загальна сума витрат за цей складний період, на який припали і час

пандемії, і час повномасштабної війни зросла на 59,5% і на кінець 2023 року склала 34727,1 тис. грн., що є позитивною тенденцією, обумовленою по-перше зростанням кількості студентів коледжу, а по-друге, зміною підходів до фінансування фахової передвищої освіти на державному рівні.

Для того, щоб зрозуміти структуру витрат Калуського фахового політехнічного коледжу проведемо аналіз динаміки його витрат у 2020 – 2023 роках (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7.

Суми операційних витрат Калуського фахового політехнічного коледжу у 2020 – 2023 рр., тис. грн

Стаття витрат	2020	2021	2022	2023	Абсл. Приріст	Темп. прир., %
Витрати на оплату праці	12025,3	13090,8	18407,4	19204,1	7178,8	59,70
Відрахування на соціальні заходи	2631,6	2898,2	4007,4	4123,8	1492,2	56,70
Матеріальні витрати	1828,7	1894,3	2032,5	4113	2284,3	124,91
Амортизація	1,6	8,9	10,4	313	311,4	19462,50
Інші витрати	20	7,3	8,6	19,8	-0,2	-1,00
Усього	16507,2	17899,5	24466,3	27773,7	11266,5	68,25

Примітка. Складено на основі Звітів про фінансові результати за 2020 – 20203 рр. ДВНЗ «Калуський політехнічний коледж» (додатки Ж-І)

Проаналізувавши елементи витрат за обмінними операціями Калуського політехнічного фахового коледжу, протягом останніх чотирьох років, можна зробити наступні висновки:

- витрати на оплату праці у 2023 році зросли на 59,7% відносно суми витрат у 2020 році і становили 19204,1 грн., відрахування на соціальні заходи, що включають в себе нарахування ЄСВ на заробітну плату, також зросли. У 2023 році вони становили 4123,8 тис. грн., що на 56,7% перевищувало суму відрахувань у 2020 році.

- матеріальні витрати у 2023 році були більшими на 2080,5 тис. грн., ніж у 2022 році, це був період найстрімкішого зростання цих витрат. У 2020 та 2021 році їх сума складала відповідно 1828,7 та 1894,3 тис. грн. Загалом за період

відсоток зростання склав 124,91.

- витрати на амортизацію також збільшилися в 2023 році на 302,6 тис. грн. або на 2909,6 тис. грн.

- сума інших витрат не була значною і зменшилася.

Вважаємо, це обумовлено зростанням сум мінімальних соціальних гарантій, а також збільшенням кількості годин навчального навантаження через збільшення чисельності студентів, необхідністю оновлення матеріально-технічної бази коледжу, адже він вважається одним із найкращих закладів цього рівня освіти в Калуській територіальній громаді.

Загалом, можемо засвідчити, що не зважаючи на складний період для усієї країни, фінансування та набори студентів коледжем показували позитивну тенденцію, що пов'язане із активною профорієнтаційною програмою коледжу, пошуком партнерів для вигідної співпраці, а також із ефективним управлінням його фінансовими ресурсами.

Висновок до 2 розділу

Якщо провести аналіз структури видатків за різними рівнями освіти, то бачимо, що найбільші частки у складі видатків припадають на фінансування фахової передвищої та вищої освіти (83,03%). Це обумовлюється розподілом видатків згідно Бюджетного кодексу України, а також тим, що закладів середньої освіти у державі найбільше.

За результатами проведеного аналізу спостерігаються різні тенденції в фінансуванні різних рівнів освіти. Проте загалом суми бюджетних видатків, виділених на цю галузь протягом аналізованого періоду зросли, що не дозволяє стверджувати, що ситуація є критичною. Але заклади освіти в сучасних умовах постають перед потребою залучати фінансові ресурси з інших недержавних джерел, це призведе до зменшення ризику нестачі коштів для ведення освітнього процесу, здійснення наукових досліджень і покриття поточних витрат.

З огляду прийняття у 2019 році Закону України «Про фахову передвищу освіту», заклади цього рівня освіти протягом аналізованого нами періоду перебувають у стані реформування, що також передбачає зміни у фінансовому забезпеченні цих закладів.

Калуський політехнічний фаховий коледж складає кошторис своїх доходів та витрат на звітний рік, враховуючи вимоги коледжу та норм видатків на його утримання. На підставі цього йому виділяються кошти з державного та місцевого бюджету у рамках двох кодів Програмної класифікації видатків та кредитування бюджету: 0611101 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти за рахунок коштів місцевого бюджету», 0611102 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти за рахунок освітньої субвенції».

Калуський фаховий політехнічний коледж генерує доходи лише від обмінних операцій. З проведеного аналізу спостерігаємо, що рівень доходів зріс протягом періоду 2020 – 2023 років: у 2020 році сума доходів складала 21807,51 тис. грн, у 2022 році 31834, 0 тис. грн., а в 2023 році – 34759,39 тис. грн., що на 59,39% перевищувало початковий показник.

Загальна сума витрат за цей складний період, на який припали і час пандемії, і час повномасштабної війни зросла на 59,5% і на кінець 2023 року склала 34727,1 тис. грн., що є позитивною тенденцією, обумовленою по-перше зростанням кількості студентів коледжу, а по-друге, зміною підходів до фінансування фахової передвищої освіти на державному рівні.

РОЗДІЛ 3.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУСАМИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

3.1. Основні проблеми фінансування освітньої галузі під час війни

Проблематика фінансового забезпечення освіти на сучасному періоді розвитку економіки України вимагає постійної уваги з боку науковців, політиків, державних організацій та міжнародних інституцій. В умовах воєнного часу, пріоритетними для фінансування стають інші галузі, що забезпечують оборону та безпеку, а також функціонування критичної інфраструктури.

Проведені реформи децентралізації сприяли залишенню великої частини фінансових ресурсів на рівні місцевих бюджетів, проте з 2023 року спостерігаються тенденції до збільшення сум податків, що мають бути перераховані до державного бюджету при такому ж рівні фінансової відповідальності органів місцевого самоврядування. Це все створює передумови для зниження ефективності фінансування освітньої галузі та передбачає пошук нових джерел фінансових ресурсів та розробку нових механізмів залучення коштів. Ситуація погіршується наявністю значних руйнувань закладів освіти на територіях де ведуться бойові дії чи у регіонах, де ведуться постійні обстріли.

Тому вважаємо за необхідне провести аналіз динаміки фінансування освіти в Україні, щоб зрозуміти масштаби проблеми. У таблиці 3.1. подано обсяги видатків Зведеного бюджету України протягом 2019 – 2023 років.

Цей період для аналізу є доволі показовим, оскільки у 2020 році освітня галузь перебувала під значним впливом пандемії COVID-19, що обумовила у першу чергу, перехід на дистанційні форми навчання; а з 2022 року – повномасштабна війна призвела знову ж таки до переведення освітнього

процесу в онлайн-формат, руйнування освітньої інфраструктури, відтоку кадрів та здобувачів освіти закордон, що негативно вплинуло на освітню сферу.

Таблиця 3.1.

**Обсяги фінансування освіти за рахунок Зведеного бюджету України у
2019 – 2023 рр., млрд. грн.**

	2019	2020	2021	2022	2023	Абсол. прир.	Темп приросту, %
ВВП, млрд. грн	3974,56	4194,1	5459,57	5191,03	6537,83	2563,261	64,49
Видатки, всього	1370,1	1595,4	1844,7	3043,5	4440,9	3070,8	224,13
у т.ч. на освіту	238,8	252,25	312,9	290,8	308,6	69,8	29,23
у % до ВВП	6,01	6,01	5,73	5,60	4,72		
у % до загальної суми видатків	17,43	15,81	16,96	9,55	6,95		

Примітка. Складено на основі [49]

Отже, як впливає з даних таблиці 3.1., вартість номінального ВВП протягом аналізованого періоду зросла, хоча за підсумками 2022 року значення цього макроекономічного показника було на 268,546 млрд. грн. та відповідно на 4,92% менше порівняно із його рівнем у 2021 році. Це дозволяє побачити, що не зважаючи на сповільнення темпів зростання економіки, воно все ще має позитивну динаміку. За період 2019 – 2023 рр. сума абсолютного приросту ВВП становила 2563,261 млрд. грн., що у відсотковому співвідношенні складає приріст на 64,49%.

Загальна сума видатків Зведеного бюджету також має тенденцію до зростання, за 5 років сума видатків зросла у 2,24 разу. Проте структура видаткової частини дуже сильно змінилася. Якщо у 2021 році частка видатків на оборону вкладала 8,56% до загальної суми бюджетних видатків, у 2022 році – 42,44%, а за підсумками 2023 року бачимо зростання видатків на виконання цієї функції до 52,25%. Також спостерігаємо зростання частки і відповідно вартостей статей, пов'язаних із забезпеченням безпеки та громадського порядку

з 11,70% до 14,31%. Така ситуація є зрозумілою в умовах формування бюджету країни, що перебуває у стані війни. Проте, при цьому фінансування інших галузей скорочується.

Сума видатків на фінансування освіти протягом 2019 – 2023 років зросла від 238,8 до 308,6 млрд. грн., у 2022 році сума видатків Зведеного бюджету, що спрямовувалися на освіту склала 290,8 млрд. грн. Загалом темп зростання за період склав 29,23 % та 69,8 млрд. грн.

Як ми згадували вище, Закон України «Про освіту» передбачає, що обсяги фінансування освіти мають складати не нижче, ніж 7% ВВП. За проведеними нами розрахунками у 2019 – 2020 роках, незважаючи на негативний вплив пандемії коронавірусу було найвище значення цього показника (6,01%), з 2021 року частка фінансування освіти у структурі ВВП починає знижуватися від 5,73% до 4,72% у 2023 році.

Ще більш стрімкою є тенденція зменшення частки видатків на освіту в загальній сумі видатків Зведеного бюджету: від 23,45% на кінець 2019 року до 6,95% на кінець 2023 року. Вважаємо таке стрімке падіння обсягів фінансування призведе до відтоку кадрів з цієї сфери і відповідно зниження якості освітніх послуг.

В сучасних умовах бюджетне фінансування закладів освіти є основним джерелом фінансових ресурсів цієї сфери та здійснюється у формі кошторисного фінансування. Воно передбачає виділення коштів державою із детальним розподілом за видами витрат.

При затвердженні кошторису враховуються категорія та пропускна здатність закладу освіти, фактичні витрати, здійснені у минулих періодах та нормативи штатного розкладу та оплати праці, витрат на навчальне обладнання та інвентар і т. ін.), які встановлюються в розрахунку на показники пропускної спроможності і відрізняються у залежності від виду установи.

Стає зрозумілим, що економія витрат аж ніяк не є вигідною навчальному закладу економія, бо це призведе до необхідності скорочення можливих сум бюджетних коштів у майбутніх періодах. Такий підхід хороший для

забезпечення виконання контрольної функції органами перевірки та нагляду, проте не сприяє оптимізації витрат на рівні окремих закладів освіти.

Вважаємо, що до неефективності системи фінансування освіти і науки в Україні призвели наступні фактори:

1) основним плановим документом при фінансуванні є кошторис, що передбачає максимально ретельне його дотримання розпорядниками бюджетних коштів різних рівнів, проте при цьому відсутня база планування, яка є характерною для країн із ринковою економікою та включає використання проєктного підходу до планування витрат;

2) чітка регламентація бюджетного процесу, а також розподіл видатків за статтями бюджетної класифікації і необхідність дотримання цього розподілу при використанні коштів, не дозволяє забезпечити гнучкість у маневруванні фінансовими ресурсами закладів освіти при зміні умов такого фінансування чи можливості залучати кошти з інших джерел фінансування, окрім бюджетних. Процедура зміни кошторису існує, проте це доволі складно;

3) відсутні механізми оплати вартості послуг, наданих працівниками закладів освіти у рамках проєктів чи наукового консультування, існуючі механізми передбачають кабальні умови щодо рівня оподаткування та є не вигідними для закладів освіти, оскільки після відрахувань, суми їхніх доходів надто низькі, а рівень відповідальності високий;

4) заклади освіти зобов'язані брати участь у ринкових відносинах та залучати кошти із альтернативних джерел, проте менеджмент цих установ змушений шукати можливості для маневрування фінансовими ресурсами, що на державному рівні може бути розцінено як нецільове використання бюджетних коштів і призводить до посилення контролю;

5) дотримання правил фінансового контролю призводить до необхідності обґрунтовувати перед фіскальними і фінансовими органами необхідність використання коштів за окремими напрямками, що не відповідає принципу автономності освітніх установ;

б) діюча структура державних структур, що беруть участь в системі

фінансування освіти, включає багато ланок, які сповільнюють рух фінансових потоків.

Ця ситуація погіршується обсягами руйнувань освітньої інфраструктури внаслідок обстрілів та військових дій на території різних областей, залежно від їхньої віддаленості від лінії фронту.

За даними Звіту про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року [12], складеного Київською школою економіки, через бойові дії ушкоджено понад 3800 закладів освіти, окрім цього у багатьох закладах освітній процес зупинено на довгий період.

Хоча 11 областей належать до категорії областей, де велися бойові дії, пошкоджень різного ступеня через обстріли зазнали освітні заклади у 21 регіоні. Найбільших руйнувань зазнали заклади освіти Донецької, Харківської, Херсонської, Миколаївської, Дніпропетровської та Запорізької областей. У таблиці 3.2. показано кількість об'єктів освітньої сфери за рівнями освіти.

Таблиця 3.2

Прямі збитки освітньої інфраструктури внаслідок військової агресії рф

	Первісна кількість	Кількість зруйн. од.	Оцінка втрат, млн. дол	Кількість пошкодж., од.	Оцінка втрат, млн. дол	Частка пошкодж. чи зруйнов., %
Заклади середньої освіти	13991	212	820	1676	2610	13,49
Заклади дошкільної освіти	13875	116	250	1169	1000	9,26
Заклади профтехосвіти	694	15	160	166	710	26,08
Заклади вищої освіти	386	3	30	86	400	23,06
Заклади фахової передвищої освіти	248	11	50	133	250	58,06
Заклади позашкільної освіти	1351	19	100	140	300	11,77
Заклади спеціалізованої освіти	310	0	0	20	40	6,45
Заклади	273	3	10	36	60	14,29

спеціальної освіти						
-----------------------	--	--	--	--	--	--

Продовж. табл. 3.2.

Заклади освіти дорослих, у т.ч. післядипломної освіти	н.д.	1	0	3	0	
Загальні прямі збитки	31128	380	1420	3429	5370	12,24

Примітка. Складено на основі [12]

З початку повномасштабної війни в Україні було пошкоджено 3429, а зруйновано 380 закладів освіти, що складає 12,24% від загальної кількості (31128 од.). Якщо проводити аналіз за рівнями освіти, то найбільша кількість руйнувань та пошкоджень припадає на заклади фахової передвищої освіти (58,06% від загальної кількості закладів цього рівня освіти), заклади профтехосвіти (26,08%) і закладів вищої освіти (23,06%). Такі цифри свідчать про те, що кадровий голод на робітничі професії, який вже зараз існує на ринку праці України, з часом лише зростатиме через відсутність матеріально технічного забезпечення для навчання кваліфікованих робітників та молодших бакалаврів.

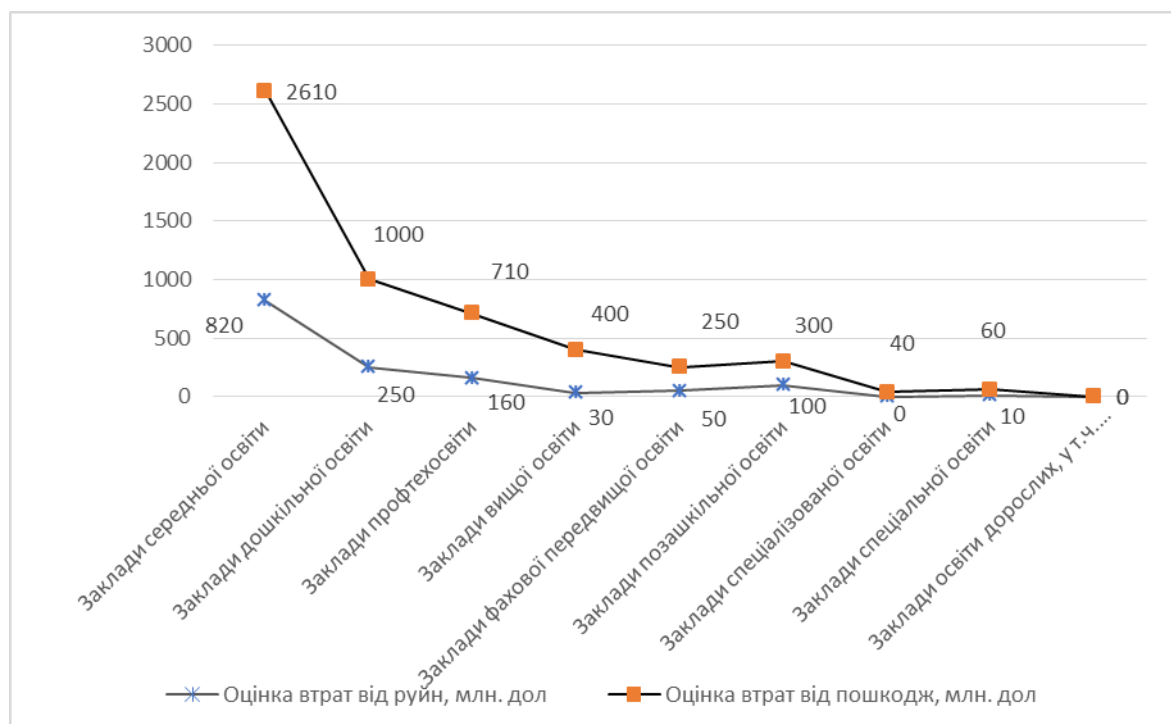
Проте найбільша кількість зруйнованих та пошкоджених закладів рівня середньої, а також дошкільної освіти: 1888 та 1285 од. відповідно. Оскільки їх чисельність у разі перевищує кількість закладів інших рівнів, то у відсотковому співвідношенні це значно менше (13,49 та 9,26% від числа закладів цих рівнів освіти). У цих закладах навчання переведено в дистанційний формат або повністю зупинено. За оцінками втрат на відновлення цих закладів потрібно 3430 та 1250 млн. дол. США.

Загалом для відновлення освітньої інфраструктури станом на 1 січня 2024 року було потрібно 6790 млн. дол.

Хоча згідно з державними програмами до пріоритетів реструктуризації та відновлення віднесено житлово-комунальне господарства, транспорт та логістику, енергетику, промисловість (агробізнес), міжгалузеві пріоритети, а також спеціальну інфраструктуру загальною вартістю 15,3 млрд. дол., на освіту

планується виділити 369 млн.

На рис. 3.1. показано втрати, що понесені через руйнування та пошкодження закладів освіти України, розраховані у млн. дол. США

Примітка. Побудовано за даними [12]

Рис. 3.1 Оцінка втрат від руйнувань та пошкоджень закладів освіти за рівнями освіти, млн. дол. США

Нещодавно Уряд України разом з Групою Світового банку, Європейською Комісією та ООН представили у публічний доступ звіт про оновлену оцінку збитків і потреб через вторгнення росії в Україну (Rapid Damage and Needs Assessment, RDNA3). Це третій звіт з початку війни, що має на меті оцінити втрати та встановити пріоритетні напрямки діяльності та проекти на майбутні періоди.

У відповідності до даних Звіту, загальні витрати на відновлення України протягом наступних десяти років прогнозуються на рівні 486 млрд. дол. США, що більш, ніж у 2,5 рази більше суми номінального ВВП України в 2023 році.

За 2023 рік сума збитків для економіки України зросла на 18% порівняно із попереднім роком, а загальні потреби освітньої галузі зросли на 30%. Більш того, шкода для освітньої інфраструктури за 2023 рік зросла на 26% [1].

У таблиці ми показали прогнозні потреби освітньої галузі на 2024 – 2033 роки, розраховані Урядом України спільно з міжнародними партнерами.

Таблиця 3.3.

Прогнозні потреби коштів на відновлення освітньої інфраструктури на 2024 – 2033 рр., розраховані станом на 31 грудня 2023 року, млн. дол. США

	Рівні освіти	Загальні потреби на 2024 - 2033 рр.
Потреби у реконструкції	Дошкільна освіта	1441,3
	Шкільна освіта	4597
	Позашкільна освіта	456,5
	Професійна освіта	1146,8
	Фахова передвища освіта	448,2
	Вища освіта	641,5
	Спеціалізована освіта	48,2
	Спеціальна освіта	70,1
	Освіта дорослих	10,8
	Дослідницька інфраструктура	910
	Загальна відбудова	9770,4
Потреби у відновленні надання послуг	Забезпечення безпечного доступу до освіти для всіх учасників освітнього процесу	2377,8
	Подолання втрат і травматичного досвіду	579,9
	Забезпечення якісної освіти на усіх рівнях	1195,7
	Загальна потреба у відновленні надання послуг	4153,4

Примітка. Складено на основі [1]

На наступне десятиліття сума коштів, що необхідна для проведення реконструкції закладів різних рівнів освіти, а також дослідницької інфраструктури станом на 01.01.2024 року складала 9770,4 млн. дол. США, на фінансування потреб у відновленні послуг 4153,4 млн. дол. Але зважаючи на те, наскільки частими є обстріли, руйнування та пошкодження будівель, до того ж у відносно спокійних регіонах (на заході країни), розуміємо, що протягом поточного року сума зростає і реальні потреби не можливо буде порахувати, поки не закінчиться війна.

Отже, під час війни сфера освіти, як і інші сфери, стикнулася з широким переліком проблем, що призвели до негативного впливу на її функціонування. До них варто віднести:

1. руйнування освітньої екосистеми через порушення навчального, освітнього, наукового середовища. Причиною цього є руйнування освітніх закладів, високий рівень небезпеки для учасників освітнього процесу та відсутність належно облаштованих приміщень для навчання в умовах війни;

2. обмеження доступу до можливостей здобуття освіти через бойові дії, переміщення сімей в інші регіони, труднощі у пошуку житла та облаштування попиту на нових територіях. Все це призводить до перебоїв у навчальному процесі, неможливості відвідувати навчальні заклади, а також відчуття стресу учасниками освітнього процесу через необхідність постійно змінювати оточення;

3. втрата кваліфікованих кадрів у сфері освіти, обумовлена переїздом і працевлаштуванням в інші країни та регіони, небажанням та неможливістю працювати в умовах постійної небезпеки, наразі існує дефіцит кадрів навіть у відносно спокійних регіонах;

4. необхідність адаптації навчальних програм до нових реалій, введення обов'язкової військової підготовки, навчання принципам надання домедичної допомоги – це ті кваліфікації, якими мають володіти усі учасники навчального процесу;

5. постійні психоемоційні впливи на усіх здобувачів та працівників освіти через ескалацію, ядерні погрози, загрози обстрілів з боку росії впливають на рівень активності та здатності належним чином здобувати освітні компетенції;

Все це обумовлює вплив на людський капітал у довгостроковій перспективі. Неможливість забезпечити належну якість надання освітніх послуг, а також з боку здобувачів банально відвідувати усі заняття, перерви у навчанні у майбутньому призведе до недостатньої кваліфікації робочої сили, що матиме негативний вплив на економіку країни загалом. До того ж рівень освіченості громадян, а також здобута ними якісна освіта, впливає на формування активної громадянської позиції та збереженні культурної ідентичності нашого народу.

В Україні, де є значна культурна різноманітність, збереження доступу до

освіти рідною мовою є життєво важливим. Освітні послуги можуть задовольняти різні мовні та культурні потреби, сприяючи збереженню багатой спадщини України.

3.2. Напрями зростання якості управління фінансовими ресурсами в освітній сфері

Однією з ключових умов для забезпечення ефективності та сталого розвитку освітньої сфери є якість управління фінансовими ресурсами. Оскільки освіта відіграє важливу роль у формуванні людського капіталу, що є основою економічного зростання і соціального добробуту, то оптимальне планування, розподіл і використання фінансових ресурсів у цій сфері мають не лише економічне, а й соціальне значення.

У сучасних умовах зростання вимог до якості освіти та необхідності впровадження інноваційних методів у навчальний процес фінансування освітніх закладів також потребує використання удосконалених підходів.

Однак реалізація таких завдань супроводжується численними викликами, серед яких можна виділити обмеженість бюджетного фінансування, недостатню прозорість у розподілі ресурсів, а також нерівномірність доступу до якісної освіти в різних регіонах. У цьому контексті актуальним є дослідження напрямів, які сприяють підвищенню якості управління фінансами у сфері освіти.

Про важливість розв'язання даної проблеми свідчить те, що у 2023 році Міністерство освіти і науки України ініціювало процес розробки Національної стратегії освіти і науки. Передумовою створення цього документу стало обговорення проблем в освітній сфері, до якого долучили понад 17 тисяч експертів. Це дозволило виявити близько 6 тисяч проблем у сфері освіти і знайти близько 11 тисяч варіантів їх вирішення.

У Стратегії одним із основних питань є фінансування галузі освіти. Це питання має охопити три основні аспекти:

1. якість фінансування, на рівень якої впливають досягнуті за рахунок такого фінансування результати;
2. доступність фінансування, що з одного боку передбачає можливість одержати кошти для фінансування освіти, а також дотримання принципу

соціальної справедливості стосовно того, хто фінансує освіту, і хто отримує від неї користь;

3. ефективність, що визначається як рівень економічної віддачі чи доходів від вкладених коштів.

Слід зауважити, що багато заходів, які сьогодні в Україні розглядаються як потенційні напрями реформування, вже давно активно використовуються в розвинених країнах. Тому при формуванні нових підходів до фінансування освіти в Україні, варто використовувати досвід європейських країн. До прикладу, в країнах ЄС, навчальні заклади мають більше автономії у використанні своїх фінансових ресурсів, проте вона передбачає прозорі процедури звітування, внутрішнього моніторингу та зовнішнього аудиту.

Фактично ці складові уже активно розробляються на державному рівні, зокрема мова йде про гранти на здобуття освіти для студентів, які мали за результатами НМТ 150 та 170 балів. Також між університетами та бізнесом налагоджується активна співпраця у сфері наукової та дослідницької діяльності. Так, університети та заводи фахової передвищої освіти можуть надавати послуги з тестування дослідних зразків, впровадження наукових розробок у сфері роботи бізнесу, наукового консультування. Це дозволить реалізувати наукові проєкти у відповідності до реальних запитів ринку і дозволить збільшити можливості комерціалізації наукових розробок.

Розділ «Освіта і наука» також знайшов своє відображення у Плані відновлення України, де виокремлено окремі заходи по кожному із освітніх рівнів (рис. 3.2.)

За результатами виконання Плану, через 10 років економіка України має забезпечити 7% щорічного приросту ВВП, а також зайняти не нижче 25 місця у рейтингу країн за індексом економічної складності та індексом людського капіталу.

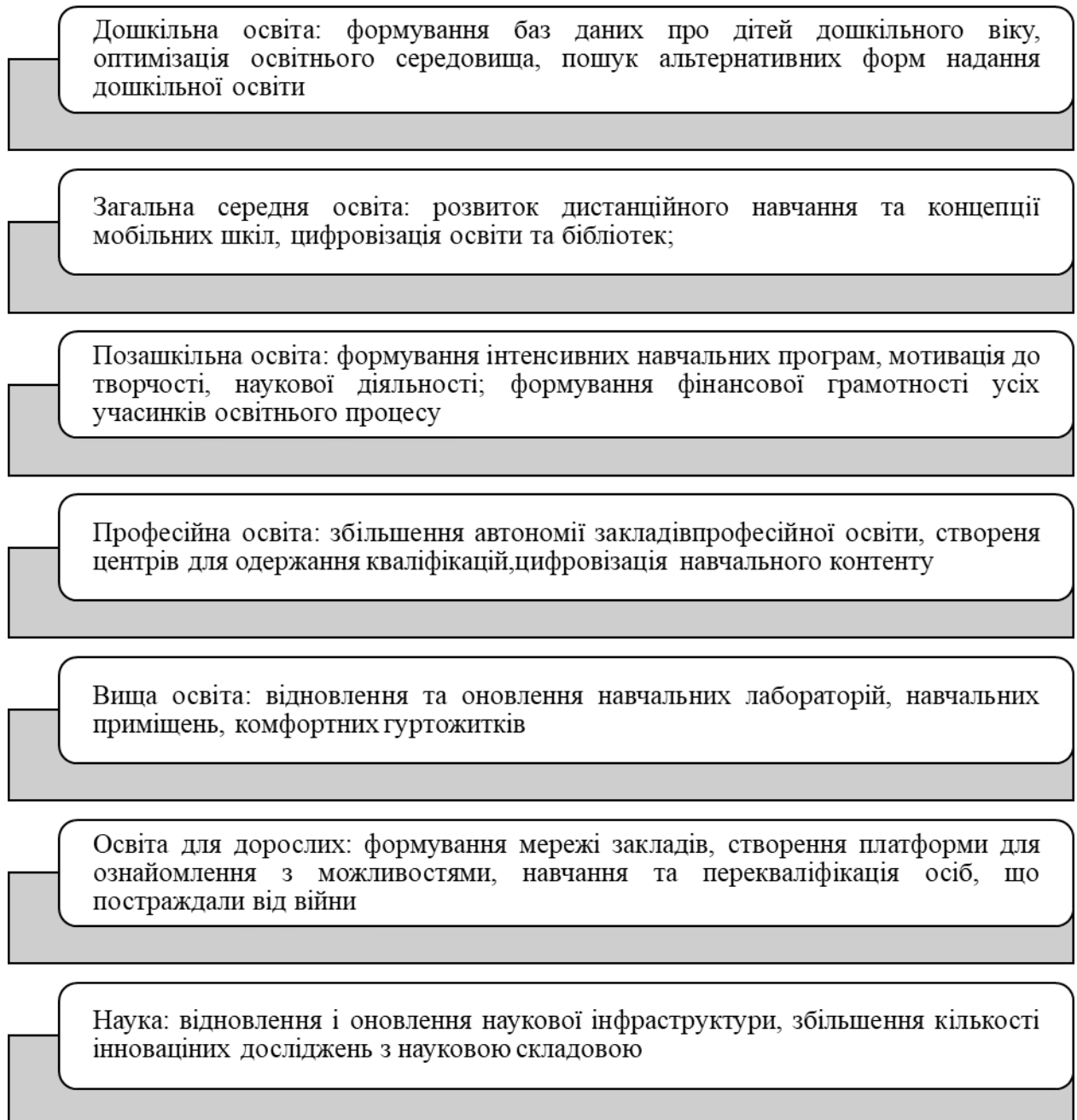
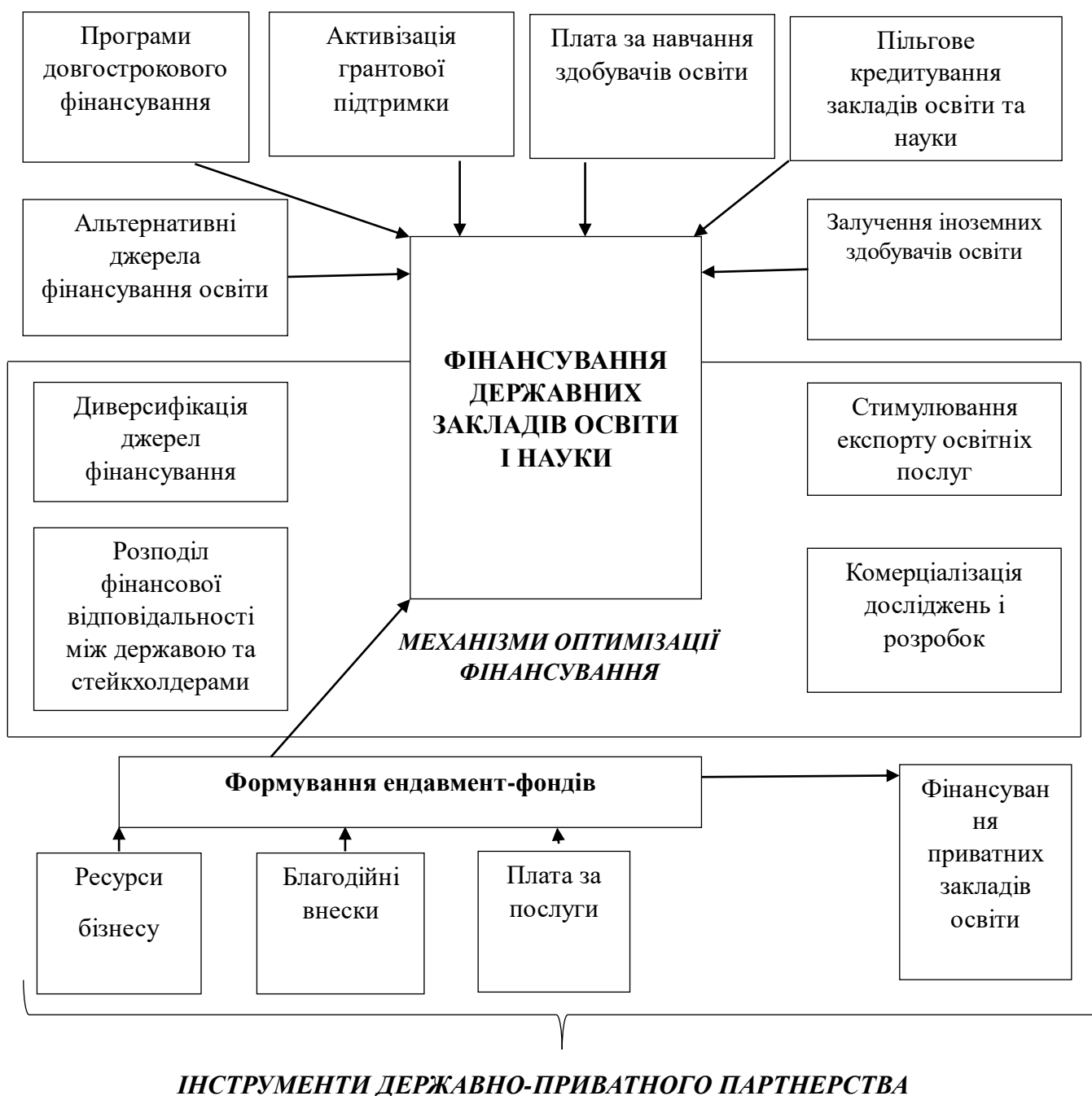

Рис. 3.2. Пріоритетні напрями розвитку різних рівнів освіти і науки згідно Плану відновлення України

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку країни, недоцільним є обговорення можливості збільшення асигнувань з державного та місцевих бюджетів для фінансового забезпечення сфери освіти. На меті має стати формування нової фінансової стратегії, основою базою якої є державний механізм управління інноваційними розвитком освіти і науки в Україні, який передбачатиме розподіл джерел фінансування і відповідальності між державою

та усіма стейкхолдерами освітнього процесу: здобувачами освіти, освітніми закладами та бізнес-спільнотою – роботодавцями (рис. 3.3).

Примітка. Складено автором на основі [48]

Рис. 3.3. Механізм управління фінансовою складовою інноваційного розвитку освіти

Отже, для формування ефективної системи фінансування розвитку освіти

в Україні не можемо її розглядати відокремлено від науки, тому що саме наука може стати базою для комерціалізації освіти.

Звичайно частка державних ресурсів у структурі джерел фінансування ресурсів повинна бути. Усі видатки, що покривалися за рахунок бюджетних коштів згідно Бюджетного кодексу, на нашу думку мають і надалі покриватися, оскільки забезпечення доступу до освіти є однією із функцій держави, яка фінансується за рахунок коштів платників податків.

Проте поряд із цим у сферу освіти мають залучатися фінансові ресурси з альтернативних джерел, зокрема програм довгострокового фінансування, активізації грантової підтримки, плати за навчання здобувачів освіти, пільгового кредитування закладів освіти і науки, кошти від залучення на навчання чи короткострокові навчальні програми для іноземних студентів.

Тут важливою є якість освітніх послуг, а також наявність наукових розробок для того, щоб заклади освіти могли бути конкурентними на ринку.

На ринку освіти функціонують не лише заклади державної форми власності, а й приватні, що також конкурують за ресурси, і згідно з теорією ринку чистої конкуренції – це добре.

У міжнародній практиці в освітній галузі існують так звані ендавмент-фонди, що є найбільш прозорим інструментом доброчинності.

Ці фонди не мають комерційної мети існування, проте цей інструмент дозволяє забезпечити фінансову підтримку закладів освіти у довгостроковій перспективі. На додачу до інших джерел ресурсів ці фонди можуть слугувати додатковим джерелом коштів, даючи змогу зменшувати рівень впливу економічних і політичних ризиків.

Джерелами коштів для наповнення таких фондів виступають благодійники, бізнес-структури, успішні випускники закладів освіти та меценати.

Капітал, сформований в результаті створення ендавмент-фонду передається компанії з управління активами у довірче управління з метою одержання відсоткового доходу від його вкладення, що у подальшому

використовуються відповідно до основних напрямів діяльності фонду.

До переваг таких фондів належать:

- те, що до управління ресурсами фонду залучаються професійні компанії;
- одержані кошти не витрачаються, а вкладаються у надійні фінансові інструменти, що дозволяють генерувати додатковий дохід;
- основний капітал фонду використовується лише для інвестування, натомість витрачатись на фінансування освіти можуть лише зароблені відсотки;
- існування фонду має мати довгостроковий характер, що передбачає його надійність як джерела фінансових ресурсів для закладів освіти;
- дохід від управління Фондом використовується лише на цілі, визначені його статутом.

Оптимізація фінансових ресурсів при такому фінансуванні має відбуватися через використання інструментів:

1. Диверсифікації джерел фінансування – це передбачає багатоканальне фінансування освітньої галузі, а також використання проектного підходу до реалізації навчальних програм та курсів. У свою чергу, це вимагає розширення напрямів діяльності закладів освіти, а також забезпечення достатнього рівня активності та медійності для того, щоб мати можливість залучити грантові кошти та приватні інвестиції.

2. Розподілу відповідальності між державою та стейкхолдерами має супроводжуватися чіткими вимогами та розумінням покладених на кожную сторону функцій. Але це корелює із теорією центрів відповідальності у фінансовому менеджменті, згідно якої за кожен напрям діяльності відповідає окремий центр, керівник якого несе повну відповідальність та ухвалює рішення у межах свого напрямку. Це допомагає використовувати більш адаптовані підходи до прийняття управлінських рішень щодо керування фінансовими ресурсами, а також за умови правильного координування підвищує рівень ефективності системи фінансування загалом.

3. Стимулювання експорту освітніх послуг також є необхідним для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної системи освіти. Воно може бути реалізоване через виконання спільних проєктів з іноземними освітніми закладами у сфері освіти, до прикладу у рамках грантових конкурсів ETwinning (для шкіл), Erasmus (для університетів), Horizon (для наукових установ), а також розробки короткострокових навчальних програм, що можуть зацікавити іноземних здобувачів освіти та включатися до переліку запропонованих їм на вибір курсів.

4. Комерціалізації досліджень і розробок є основною передумовою успішного управління фінансовими ресурсами закладів освіти, оскільки вона дозволяє показати довгостроковий вплив результатів освітніх та наукових проєктів, а також показує, що ця сфера не є відірваною від реальних сфер економіки, а навпаки має працювати у кооперації з ними.

Комерційні проєкти є цікаві як для закладів освіти і науки, так і для їх працівників – виконавців цих проєктів, бо у рамках таких проєктів їм можуть бути запропоновані конкурентні умови праці.

У контексті зазначеного вище потужним інструментом розвитку наукової сфери, який дозволяє об'єднати ресурси, експертизу та потенціал державного та приватного секторів є державно-приватне партнерство (ДПП).

Державно-приватне партнерство в Україні є системою відносин між державним та приватним партнерами, що передбачають об'єднання ресурсів та розподіл ризиків, відповідальності та винагород між ними. Такі відносини мають на меті забезпечити взаємовигідну співпрацю на довгостроковій основі щодо створення, відновлення чи реконструкції існуючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та користування цими об'єктами.

Державно-приватне партнерство є необхідним інструментом для модернізації системи освіти й науки, зростання їхньої конкурентоспроможності на глобальному рівні та забезпечення сталого економічного розвитку. Інтеграція інтересів держави, бізнесу та наукової спільноти може стати основою для створення інноваційної економіки знань, яка відповідає викликам

сучасного світу.

Застосування механізмів ДПП сприяє підвищенню якості освіти і ефективності наукових досліджень, їхній комерціалізації та інтеграції в глобальні інноваційні процеси.

У сфері освіти і науки основними можливостями ДПП може бути:

1. фінансування інноваційних проєктів;
2. технологічне оновлення матеріального забезпечення;
3. комерціалізація результатів досліджень;
4. створення інноваційних кластерів;
5. підготовка кадрів для ринку праці, орієнтованих на потреби ринку;
6. залучення іноземних інвестицій.

Фінансування інноваційних проєктів передбачає надання додаткових фінансових ресурсів для реалізації наукових досліджень, які є перспективними з точки зору комерціалізації і впровадження у виробництво. Це допоможе зменшити залежність освітньої сфери від державного фінансування та підвищує гнучкість реалізації проєктів.

Приватний сектор може виступати партнером у впровадженні наукових розробок у виробництво, сприяючи перетворенню досліджень на конкурентоспроможні продукти та послуги. Зокрема, фінансування наукових інноваційних стартапів може здійснюватися через так звані «ангельські» інвестиції, коли відомі підприємці, що мають зацікавленість у розвитку певних сфер фінансують проєкти та розробки, створюючи підприємства на правах співзасновників. Це дозволяє комерціалізувати наукові дослідження, що є основним пріоритетом сучасної науки.

У співпраці з приватними компаніями наукові установи можуть отримати доступ до сучасного обладнання, передових технологій та інноваційних методів досліджень. Наразі в Україні впроваджуються проєкти ДПП, що передбачають побудову навчальних центрів для підвищення рівня інклюзивності та доступності освіти.

Одним із напрямів розвитку ДПП вважається створення інноваційних

кластерів, що передбачають налагодження взаємодії між університетами, дослідницькими центрами, представниками бізнес-спільноти та державою. Це забезпечує об'єднання знань, технологій та ресурсів для досягнення спільних цілей.

Такі платформи сприяють залученню іноземних інвестицій та дозволяють впроваджувати спільні проекти разом із партнерами з-за кордону, що дозволяє не лише вивчати і застосувати міжнародні практики у навчання та дослідженнях, а й підвищує престиж і конкурентоспроможність національної науки на світовій арені, а також сприяють розробці освітніх програм і стажувань, що орієнтуються на потреби ринку.

Висновок до 3 розділу

Закон України «Про освіту» передбачає, що обсяги фінансування освіти мають складати не нижче, ніж 7% ВВП. За проведеними нами розрахунками у 2019 – 2020 роках, незважаючи на негативний вплив пандемії коронавірусу було найвище значення цього показника (6,01%), з 2021 року частка фінансування освіти у структурі ВВП починає знижуватися від 5,73% до 4,72% у 2023 році. Ще більш стрімкою є тенденція зменшення частки видатків на освіту у загальній сумі видатків Зведеного бюджету: від 23,45% на кінець 2019 року до 6,95% на кінець 2023 року. Вважаємо таке стрімке падіння обсягів фінансування призведе до відтоку кадрів з цієї сфери і відповідно зниження якості освітніх послуг.

Вважаємо, що до неефективності системи фінансування освіти і науки в Україні призвели наступні фактори: механізми планування фінансових ресурсів, відсутність гнучкості у маневруванні фінансовими ресурсами закладів освіти, відсутність механізмів оплати вартості послуг, наданих працівниками закладів освіти у рамках проектів чи наукового консультування, необхідність неухильного дотримання норм фінансового контролю, діюча структура

державних структур, що беруть участь в системі фінансування освіти, включає багато ланок, які сповільнюють рух фінансових потоків.

У сучасних умовах зростання вимог до якості освіти та необхідності впровадження інноваційних методів у навчальний процес фінансування освітніх закладів також потребує використання удосконалених підходів, до яких можна віднести диверсифікацію джерел фінансування, розподілу відповідальності між державою та стейкхолдерами, стимулювання експорту освітніх послуг, комерціалізацію досліджень і розробок.

Звичайно частка державних ресурсів у структурі джерел фінансування ресурсів повинна бути. Усі видатки, що покривалися за рахунок бюджетних коштів згідно Бюджетного кодексу, на нашу думку мають і надалі покриватися, оскільки забезпечення доступу до освіти є однією із функцій держави, яка фінансується за рахунок коштів платників податків.

Проте поряд із цим у сферу освіти мають залучатися фінансові ресурси з альтернативних джерел, зокрема програм довгострокового фінансування, активізації грантової підтримки, плати за навчання здобувачів освіти, пільгового кредитування закладів освіти і науки, кошти від залучення на навчання чи короткострокові навчальні програми для іноземних студентів.

ВИСНОВКИ

Поняття «фінансові ресурси» є фундаментальним, оскільки саме вони використовуються для підтримки стабільності та зростання. Вони являють собою матеріальні та нематеріальні активи, доступні особі, організації чи уряду для задоволення фінансових потреб. Основною їх ознакою є те, що вони обов'язково повинні мати цільове призначення.

Для розуміння сутності фінансових ресурсів варто розуміти їх фінансові та індивідуальні характеристики.

Проведений аналіз джерел фінансування системи освіти на основі положень Бюджетного кодексу, закону України «Про освіту» та Закону України «Про повну загальну середню освіту» засвідчив, що система фінансування усіх рівнів освіти здійснюється через заклади освіти, що діють на кожному рівні та ґрунтується на поєднанні видатків державних і місцевих бюджетів, із можливістю залучати ресурси з додаткових джерел (грантові програми, благодійна допомога, кошти меценатів), що обумовлює ефективність забезпечення виконання освітніх програм та заходів.

Механізм фінансування освіти є складною системою, функціонування якої спрямоване на досягнення цілей забезпечення освітніх закладів достатнім рівнем фінансових ресурсів, що сприятиме розвитку цих закладів, дозволить ефективно працювати, та досягнути основної мети – надавати якісні освітні послуги здобувачам освіти та забезпечувати розвиток людського капіталу.

Об'єктом – фінансові ресурси, а формують його наступні складові: організаційне, інформаційне та нормативне забезпечення, методи, інструменти фінансування, важелі та індикатори формування фінансових ресурсів. Увесь механізм функціонує завдяки взаємодії двох підсистем: фінансового забезпечення і фінансового регулювання.

За результатами проведеного аналізу спостерігаються різні тенденції в фінансуванні різних рівнів освіти. Проте загалом суми бюджетних видатків,

виділених на цю галузь протягом аналізованого періоду зросли, що не дозволяє стверджувати, що ситуація є критичною. Найбільші частки у складі видатків припадають на фінансування фахової передвищої та вищої освіти (83,03%). Це обумовлюється розподілом видатків згідно Бюджетного кодексу України, а також тим, що закладів середньої освіти у державі найбільше.

З огляду прийняття у 2019 році Закону України «Про фахову передвищу освіту», заклади цього рівня освіти протягом аналізованого нами періоду перебувають у стані реформування, що також передбачає зміни у фінансовому забезпеченні цих закладів.

Калуський політехнічний фаховий коледж складає кошторис своїх доходів та витрат на звітний рік, враховуючи вимоги коледжу та норм видатків на його утримання. На підставі цього йому виділяються кошти з державного та місцевого бюджету у рамках двох кодів Програмної класифікації видатків та кредитування бюджету: 0611101 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти за рахунок коштів місцевого бюджету», 0611102 «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти за рахунок освітньої субвенції». Сума запланованих надходжень у 2020 році складала 20988,3 тис. грн із загального фонду та 1100 тис. грн. зі спеціального, що разом склало 22088,3 тис. грн. За цей період виділення коштів здійснювалося у рамках Програми «Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти» (код 061120). В 2022 році суми надходжень загалом склали 3866,98 тис. грн., по загальному фонду 2566,98 тис. грн., по спеціальному – 1300 тис. грн; у 2023 році відповідно 2612,4 тис. грн. та 1756 тис. грн., що у підсумку склало 28668,4 тис. грн. Загалом за аналізований період приріст суми надходжень бюджету склав 6580,1 тис. грн., що було на 29,79% більше, ніж показник 2020 року.

Коледж генерує доходи лише від обмінних операцій. З проведеного аналізу спостерігаємо, що рівень доходів зріс протягом періоду 2020 – 2023 років: у 2020 році сума доходів складала 21807,51 тис. грн, у 2022 році 31834, 0 тис. грн., а в 2023 році – 34759,39 тис. грн., що на 59,39% перевищувало початковий показник.

Загальна сума витрат за цей складний період, на який припали і час пандемії, і час повномасштабної війни зросла на 59,5% і на кінець 2023 року склала 34727,1 тис. грн., що є позитивною тенденцією, обумовленою по-перше зростанням кількості студентів коледжу, а по-друге, зміною підходів до фінансування фахової передвищої освіти на державному рівні.

Ми провели оцінку ефективності фінансування системи освіти. Сума видатків на фінансування освіти протягом 2019 – 2023 років зросла від 238,8 до 308,6 млрд. грн. Загалом темп зростання за період склав 29,23 % та 69,8 млрд. грн.

Закон України «Про освіту» передбачає, що обсяги фінансування освіти мають складати не нижче, ніж 7% ВВП. За проведеними нами розрахунками у 2019 – 2020 роках, незважаючи на негативний вплив пандемії коронавірусу було найвище значення цього показника (6,01%), з 2021 року частка фінансування освіти у структурі ВВП починає знижуватися від 5,73% до 4,72% у 2023 році. Ще більш стрімкою є тенденція зменшення частки видатків на освіту у загальній сумі видатків Зведеного бюджету: від 23,45% на кінець 2019 року до 6,95% на кінець 2023 року. Вважаємо таке стрімке падіння обсягів фінансування призведе до відтоку кадрів з цієї сфери і відповідно зниження якості освітніх послуг.

Вважаємо, що до неефективності системи фінансування освіти і науки в Україні призвели наступні фактори: механізми планування фінансових ресурсів, відсутність гнучкості у маневруванні фінансовими ресурсами закладів освіти, відсутність механізмів оплати вартості послуг, наданих працівниками закладів освіти у рамках проєктів чи наукового консультування, необхідність неухильног дотримання норм фінансового контролю, діюча структура державних структур, що беруть участь в системі фінансування освіти, включає багато ланок, які сповільнюють рух фінансових потоків.

За даними Звіту про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року через бойові дії ушкоджено понад 3800 закладів освіти, окрім цього у багатьох

зкладах освітній процес зупинено на довгий період. Хоча згідно з державними програмами до пріоритетів реструктуризації та відновлення віднесено житлово-комунальне господарства, транспорт та логістику, енергетику, промисловість (агробізнес), міжгалузеві пріоритети, а також спеціальну інфраструктуру загальною вартістю 15,3 млрд. дол., на освіту планується виділити 369 млн.

У сучасних умовах зростання вимог до якості освіти та необхідності впровадження інноваційних методів у навчальний процес фінансування освітніх закладів також потребує використання удосконалених підходів, до яких можна віднести диверсифікацію джерел фінансування, розподілу відповідальності між державою та стейкхолдерами, стимулювання експорту освітніх послуг, комерціалізацію досліджень і розробок.

Звичайно частка державних ресурсів у структурі джерел фінансування ресурсів повинна бути. Усі видатки, що покривалися за рахунок бюджетних коштів згідно Бюджетного кодексу, на нашу думку мають і надалі покриватися, оскільки забезпечення доступу до освіти є однією із функцій держави, яка фінансується за рахунок коштів платників податків. Проте поряд із цим у сферу освіти мають залучатися фінансові ресурси з альтернативних джерел, зокрема програм довгострокового фінансування, активізації грантової підтримки, плати за навчання здобувачів освіти, пільгового кредитування закладів освіти і науки, кошти від залучення на навчання чи короткострокові навчальні програми для іноземних студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukraine - Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) : February 2022 - December 2023 (English). World Bank Group. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807>
2. What are financial resources? Design Match/ URL: <https://www.designmatch.io/>
3. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні. Автореферат дис.... д-ра ек. наук. 08.04.01. Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України. 2006 р. – 38 с.
4. Булавинець Я.Б, Шулюк Б.С. Фінансові ресурси домогосподарств: проблеми формування і використання. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/37994.pdf>
5. Бюджетний кодекс України. Документ № 2456-VI від 08.07.2010 р. у пот. ред. від 21.09.2024 р. Сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#top>
6. Важливість розвитку людського капіталу. Якою має бути стратегія України. Український інститут майбутнього. 2021. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-butuy-strategiya-ukrayiny/>
7. Василик О.Д. Теорія фінансів [Текст]: [підручник] / О.Д. Василик. К.: НІОС, 2000. 416 с.
8. Воронцова А.С. Фінансове забезпечення розвитку освіти впродовж життя. Автореферат дис. На здобуття ... к.е.н. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Суми. 2018. 25 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324274962.pdf>
9. Гранти на навчання в Україні 2024: що відомо та хто може отримати. Факти. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20241104-granty-na-navchannya-v-ukrayini-2024-shho-vidomo-ta-hto-mozhe-otrymaty/>

10. Дані сайту Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table>
11. Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Постанова Кабінету міністрів України № 6 від 14 січня 2015 р. № 6 у пот. ред. від 15.08.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-%D0%BF#Text>
12. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf
13. Зеліско І. М. Роль фінансових ресурсів в діяльності економічних суб'єктів: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*. 2016. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5296>
14. Зозуля П. «Новий бюджетний облік»: Облік доходів: від нарахування до списання. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/1085>
15. Каленюк І.С. Економіка освіти: Навчальний посібник. К.: Знання України. 2005 р. 316 с.
16. Коваль В.В., Слободянюк О.В., Яровой М.Ю. Фінансове забезпечення закладів вищої освіти в умовах переходу до фінансово-господарської автономії. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво, 2018 р., № 4 (103). С. 193 – 200.
17. Коваль Ю. Фінансові ресурси держави як основа для формування доходів державного бюджету. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє* Випуск 17/ URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/D1%8C%20%D0%AE.pdf>
18. Коцовська О.С. Механізм фінансового забезпечення освіти: правові засади розподілу владних повноважень. *Аспекти публічного управління*. 2014. 2(9-10), 72-79. <https://doi.org/10.15421/151470>
19. Кропівцова Н. Особливості формування фінансових ресурсів підприємства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі і послуг*. 2011. Вип. 1. С. 261–268.

20. Максимов С.Й. Особливості застосування Міжнародного Стандарту Оцінки IVS – 220. Нефінансові зобов'язання. URL: http://www.afo.com.ua/doc/2019-11-22_Conference_Presentation/Maksimov.pdf
21. На ринку праці 56 % вакансій – це робітничі професії. Одеський обласний центр зайнятості. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/publikaciya/na-rynku-praci-56-vakansiy-ce-robitnychi-profesiyi>
22. Натрошвілі Г.Р. Фінансово-економічна підтримка розвитку закладів вищої освіти. *Modern Science*. 2020. № 7 URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16346/1/Natroshvili_G_7.pdf
23. Національна система освіти України. Вища рада юристів України. URL: <https://ukrlawcouncil.org/naczionalna-systema-osvity/>
24. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&type=all&tag=nova-ukrainska-shkola>
25. Обмінна чи необмінна операція: як визначити. *Баланс-Бюджет*. 2017. №13. URL: <https://balance.ua/news/archive/obmennaya-ili-neobmennaya-operaciya-kak-opredelit>
26. Основні принципи розподілу податків. Молодий буковинець. URL: <https://molbuk.ua/news/247696-osnovni-pryncypy-rozpodilu-podatktiv.html> (Дата звернення 30.10.2024 р.)
27. Паламарчук Н.О., Комарова О.А. Актуальні проблеми фінансування професійно-технічної освіти в Україні. *Наукові записки*. 2014. Випуск 15. С. 46 – 51. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/bitstreams/8efe0391-3e89-4292-8939-831ed9ea5d12/download>
28. Починок Н. В., Бенько І. Д., Сисюк С. В. Фінансове забезпечення закладів фахової передвищої освіти: сутність, нормативні, організаційні та облікові аспекти. *Бізнес Інформ*. 2021. №7. С. 84–90. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-84-90>
29. Про затвердження Методичних рекомендацій із співставлення субрахунків бухгалтерського обліку доходів та витрат з кодами бюджетної

класифікації. Наказ Державної казначейської служби №28 від 25.01.2019 р. у пот. Ред від 26.04.2024 р. Сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0028840-19#Text>

30. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2023 р. №1341 у пот. ред. 02.07.2020 р. Сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

31. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності. Постанова Кабінету міністрів України №796 від 27.08.2010 р. у пот. ред. від 09.07.2024 р. Сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF#top>

32. Про освіту. Закон України. Документ №2145-VIII від 5.09.2017 р. у пот .ред. від 06.10.2024 р. Сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

33. Про професійну (професійно-технічну) освіту. Закон України. Документ № 103/98-ВР від 10.02.1998 р. у пот. ред. від 6.05.2023 р. Сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

34. Про розрахунок обсягу освітньої субвенції на 2024 рік. Лист МОН № 1/4589-24 від 15.03.24 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/91656/

35. Про ступінь «фаховий молодший бакалавр». Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/mlbachelor/fmb-doroznya-karta/69931/>

36. Рівні вищої освіти та наукові ступені. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/rivni-vishchoi-osviti-ta-naukovi-stupeni>

37. Сафонова В. Є. Удосконалення фінансово-економічного механізму фінансування закладів освіти в Україні. Стратегічні пріоритети. 2009. №2. С. 102 – 109.

38. Статистика вступу на фахового молодшого бакалавра в Калуський фаховий політехнічний коледж. Вступ.ОСВІТА.УА. URL: <https://vstup.osvita.ua/y2023/r10/445/>
39. Статут Калуського політехнічного фахового коледжу (нова редакція) 2021 рік. URL: https://kpk.if.ua/wp-content/uploads/2022/06/4%D0%9A_2021.pdf
40. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 386 с.
41. Томілін О.О., Тютюнник Ю.М., Бражник Л.В., Дроботя Я.А. Фінансово-економічний словник – довідник / за наук. ред. проф. О. О. Томіліна / Полтава: ПДАУ. 2023. 108 с. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9ce549db-2874-4179-808c-53cf3f74f4d3/content>
42. Урядова програма «Спроможна школа для кращих результатів». Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/spromozhna-shkola/02/12/spromozhna-shkola-poysnenny-n.pdf>
43. Чернега, В. (2023). Фінансове забезпечення закладів вищої освіти як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та суспільство*. (47). URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-81>
44. Чугунов І. Я. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 28(1). С. 217–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2016_28%281%29_31.
45. Широкопояс О.Ю. Розподіл та використання бюджетних коштів державними закладами освіти. *Економічний простір*. 2019. №146. С. 176 – 192. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/130>
46. Як фінансуються школи та як покращити систему їх фінансування. Освітній омбудсмен України. URL: <https://eo.gov.ua/yak-finansuiutsia-shkoly-ta-iaak-pokrashchyty-systemu-ikh-finansuvannia/2021/06/24/>
47. Як фінансуються школи та як покращити систему їх фінансування. Освітній

48. Якайтис І.Б. Особливості функціонування фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №12. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6161&i=23>

49. Яременко В.Г., Салманов Н.М. Сутність поняття та особливості класифікації фінансових ресурсів підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 19. Частина 3. С. 157-161. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_3_2018ua/36.pdf

ДОДАТКИ